

Forfatter: Jørgen Erslev Andersen

Titel: J. P. Jacobsen

Anvendt udgave: J. P. Jacobsen

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (dsl.dk)

Det Kongelige Bibliotek (kb.dk)

J.P. Jacobsen

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Modtagelse](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)
- [Jørn Erslev Andersen](#)

Indledning

At se tingene an

I sin korte levetid udgav J.P. Jacobsen en række tekster af vidt forskellig art: introduktioner til naturvidenskabelige emner, naturvidenskabelige afhandlinger, oversættelser af Darwins hovedværker, romaner, digte, noveller, skitser, introduktioner m.m. Han var endvidere en ivrig brevscriber, samt, mere sporadisk, dagbogsforfatter. Men lige så vidt facetteret forfatterskabet er i kvalitet og genrebredde, lige så sparsomt er det i omfang. Hans koncentrerede skønlitterære forfatterskab omfatter to romaner og én novellesamling, samt en håndfuld digte og skitser. Alligevel hører han med stor selvfølgelighed til i den eksklusive gruppe af skandinaviske digtere, der befinder sig på internationalt niveau. Tilmed af den endnu mere eksklusive slags, der til stadighed formår at holde gemytterne i kog. Den dag i dag er han blandt de mest læste danske forfattere, i lænestolene, på græsplænerne og i klasseværelserne, og hans forfatterskab udfordrer vedvarende litteraturkritikken, litteraturhistorien og diverse afarter af filosofisk, teologisk og historisk interesserede læsere.

I den officielle danske litteraturhistorie har man uden videre indrullet J.P. Jacobsen i skaren af 'det moderne gennembruds mænd', dvs. som medlem af den gruppe af intellektuelle, der i 1870'erne fulgte trop med Georg Brandes' kulturkritiske og problemdebatterende virksomhed. I sammenhæng hermed, og med tanke på Darwin-studierne, er J.P. Jacobsen i vide kredse, ikke mindst i pædagogiske sammenhænge, i lærebøger og i opslagsværker, blevet kanoniseret som hovedeksempel på skandinavisk naturalisme. Eksemplerne herpå er legio, se fx *Litteraturhåndbogen* (1981), der under et opslag om naturalisme (s. 494 f.) uden videre konstaterer, at Georg Brandes er naturalismens ophavsmand og J.P. Jacobsen og Herman Bang dens væsentligste forfattere, samt opslaget om Jacobsen i *Litteraturens stemmer* (2000) ved Johannes Fibiger, hvor *Fru Marie Grubbe* beskrives som "naturalismens hovedværk" (s. 267) - en entydig naturalismeopfattelse modificeres dog i henhold til Jacobsens øvrige forfatterskab.

I løbet af de sidste godt 25 år har sådanne i mange henseender næsten udelukkende *skandinaviske* litteraturvidenskabelige billeder af J.P. Jacobsen været under kraftig revision. I litteraturhistorisk og -videnskabelig sammenhæng fremstår han ikke længere som regelret naturalist, tværtimod opfattes hans skønlitterære værker ofte som proto-modernistiske (Borum, 1969, Erslev Andersen, 1988, Madsen, 1998, Pihl, 1998), sådan som det fra slutningen af 1800-tallet har været kotume i *tysk* litteratur (Glienke, 1975, 1981, 1991, samt Algot Sørensen, 1988, 1991, Arndal, 1998, Bohnen, 1979, 1985, 1988). Derved ændres naturligvis den rolle han tildeles i moderne dansk litteraturhistorie. Fra rutinemæssigt at blive opfattet som et lidt uregerligt medlem af Brandes' radikalistiske fløj, og dermed pænt parkeret i en af den

traditionelle litteraturhistories mange båse, anses han siden første halvdel af 1980'erne for at være den, der på sin helt egen måde sætter dagsordenen for forståelsen af den tidlige del af moderne dansk litteratur og dens forbindelser til aktuel dansk litteratur i form af fx Søren Ulrik Thomsens arabesker i *Hjemfalden* (1991) - se herom i *Danske digtere i det 20. århundrede* III, 4. udg. 2000, s. 303.

Faktisk forudså allerede brødrene Brandes noget sådant. Og måske også Jacobsen selv. I et brev fra marts 1880 til vennen Edvard Brandes formulerer han sig i hvert fald på en måde, der kunne tyde på det:

Det er i Naturvidenskaben bleven Mode i den senere Tid at sige at der er bleven lagt for megen Vægt paa Udviklingshistorien. Den Beskyldning kan ikke med Grund udslynges mod works of fiction; thi her er der næsten altid kun Tale om færdige Tilstande, selv hvor der er gjort Forsøg paa det er det aldrig virkelig Udvikling, det er kun en vis fast Form, der Ark for Ark nuanceres rigere og rigere, understreges mer og mer. Der er Muligheder i dem til alt muligt, derved vinder de naturligvis i Fasthed, men ikke i Liv. Den virkelige Udviklingshistorie ("voir venir les choses") er det der bør lægges Vægt paa nu af dem der kan, selv med Fare for at Karaktererne skal synes at mangle Sammenhæng

(*Fru Marie Grubbe* 221 f./ej i SV).

Disse fordringer om at "se tingene an" blev imidlertid underlagt en anden og stærkere tendens til netop at parkere Jacobsen som den stedvis mislykkede naturalist med den usædvanlige stil og tankegang - hvilket ikke mindst to af dansk litteraturhistories nestorer, Vilhelm Andersen og Paul V. Rubow, må bære en pæn del af ansvaret for.

Biografi

J.P. Jacobsen er litteraturhistorisk i slægt med en gruppe vidt forskellige forfattere, alle af jysk sindelag - hvilket giver sig udslag i tekster med en særlig jysk diktion: stiltræk og temaer er lige så komplekse som de er diskrete og understatede - der siden St. St. Blichers noveller og frem til fx Marie Bregendahl med *En Dødsnat* (1912), Jørgen Nielsen med *Figurer i et landskab* (1944), Svend Åge Madsen med *Tugt og utugt i mellemtiden* (1976), Peter Seeberg med *Ved havet* (1978), Bent Vinn Nielsen med *Arbejdssky* (1978), Christian Skov med *Høstnætter* (1994), Knud Sørensen med *En tid* (1997), Hans Otto Jørgensen med *Molly* (2000), Per Højholt med *6512* (1969) og *Auricula* (2001) og Pia Juul med *Mit forfærdelige ansigt* (2001) uden videre slutter sig til den til enhver tid herskende fortrop af dansk litteraturs prosaister.

Han blev født i Thisted 7.4.1847 som den ældste af fire søskende. Faderen, Chresten Jacobsen, var gårdmandssøn og købmand. Moderen, Bente Marie Hundahl, var lærerdatter. Begge overlevede J.P. Jacobsen. Den ene af hans to søstre døde som barn, mens broderen, William, var den han knyttede sig mest til. Han påbegyndte sin skolegang i Thisted som 4-årig og kom på Thisted Realskole som knap 10-årig. Han var en særdeles mådelig elev målt efter karakterer, men udmærkede sig ved en stor kreativ virksomhed, bl.a. som parodist og som forfatter til et satirisk sørgespil, som gav ham en vældig anseelse på skolen: *Kjærlighed. Sørgespil i 6 Akter.* (Af J.P. Jacobsen, *Elev i Thisted Realskole*) (ej udg.). Han var også tidligt ude som rimsmed. Således optrykker Anna Linck i sin biografi en træfsikker og rimet rapport, kaldet "Fuksens Sang", fra en alt andet end dukse-agtig skoleelev. Denne herligt usminkede hyldest til "fuksen" (dvs. den nederste elev i en skoleklasse) er, med tanke på vore dages gymnasiale karaktærræs, egentlig ganske opbyggelig. J.P. Jacobsen underlagde sig i hvert fald aldrig en dukse-kultur, med de omkostninger dét så end måtte have (og siden hen viste han sig såmænd at være flydende i engelsk, fransk og tysk). Han dyrkede ufortrødent en ligelig blanding af litterær kreativitet og

naturvidenskabelig udforskningsiver alle mulige andre steder end i klasseværelset og ved lektiepulten, nemlig på et stykke strand ved Limfjorden. Præcis denne egensindighed skulle vise sig at være karakteristisk for hans videre løbebane.

Efter i Thisted at have studeret græsk og latin, efter på loftet i købmandsgården at have indrettet et laboratorium til udførelse af hemmelige (kemiske) eksperimenter, og efter sin konfirmation, der anfægtede ham religiøst, rejste J.P. Jacobsen i 1863 til København for at blive student. Han vier ikke skolegangen tilstrækkelig interesse, men udfolder sig i stedet som rastløs skribent og verdensfjern botaniker, hvorfor han først i 1867, i andet forsøg, bliver student med en såkaldt (mådelig) "tredje Karakter". Ved et sandt lykketræf (han kommer op i noget nær det eneste han har fået læst på) består han i 1868 "Filosofikum", hvorefter han studerer botanik. Studierne ledsages vedholdende af litterære ambitioner, han skriver digte og forsøger forgæves at få dem publiceret. I december 1870 udskrives der ved universitetet en prisopgave i naturvidenskab med et botanisk emne om desmidiacéer (ferskvandsalger). Jacobsen havde allerede på egen hånd studeret alger og besluttede sig for at besvare prisopgaven. Afhandlingen blev færdig i efteråret 1872 og indsendt til bedømmelse under titlen *Aperçu systématique et critique sur les Desmidiacées du Danemark*. Den vakte stor opsigt og blev året efter tildelt den eftertragtede guldmedalje.

Dermed slutter Jacobsens karriere som egentlig naturforsker. Fra 1870-73 publicerede han jævnligt populærvidenskabelige artikler af darwinistisk tilsnit i vennen, forfatteren, gennembrudsmanden og den videnskabelige popularisator Vilhelm Møllers toneangivende *Nyt dansk Maanedsskrift*. Artiklerne vakte opsigt, sine steder blev de opfattet som provokerende. Han arbejdede endvidere på oversættelser af Charles Darwins hovedværker, som han får publiceret: *Arternes Oprindelse* i 1872 og *Menneskets Afstamning og Parringsvalget* i 1874-75.

I juni 1873 tager han på en længere udlandsrejse. Ved hjemkomsten oktober samme år er han syg og nedbrudt, nærmest dødsmerket af en fremskreden tuberkulose. Fra da af ophører han med at forfølge sine naturvidenskabelige interesser og helliger sig fuldt ud det skønlitterære forfatterskab. Det havde som nævnt været undervejs længe. I slutningen af 1860'erne kompilerede han en række spredte digte til digtkredsen *Hervert Sperring*, ligesom han på samme måde udarbejdede den ufærdige fortællekreds *En Cactus springer ud*, der indeholder bl.a. de siden hen så berømte digte "Stemninger", "En Arabesk" (dvs. den såkaldte Pan-arabesk, dateret 1868) og "Gurresange". Alt dette blev først publiceret posthumt. Endvidere forelå det første udkast til romanen *Fru Marie Grubbe* i marts 1873 (altså flere måneder før udlandsrejsen), og i 1872 udkom i *Nyt dansk Maanedsskrift* novellen "Mogens", der på grund af sin usædvanlige fortællestil og indledning - "Sommer var det, midt paa Dagen, i et Hjørne af Hegnet" (*Lyrik og prosa* 105/SVIII 123) - med det samme vakte opmærksomhed.

Fra 1873 til 1882 skrev Jacobsen de to romaner, *Fru Marie Grubbe* (1876) og *Niels Lyhne* (1880), samt den resterende del af *Mogens og andre Noveller* (1882). Sygdommen gjorde ham i lange perioder uarbejdsdygtig, han arbejdede i ryk, læste umådelig meget, lige fra engelske 'guvernanteromaner' til den mest celebre del af samtidslitteraturen. Især arbejdet med romanen om Marie Grubbe fik ham til at beskæftige sig med studier af 1600-tallets klædedragt, sprog, adelige miljøer og hverdagshistorie (om end slutresultatet så langt fra var en regelret historisk roman). I 1874 tager han til København for at søge inspiration og for at komme væk fra den kedsommelige dagdrivertilværelse i Thisted. Sommeren 1875 tilbringer han i Humlebæk i Vilhelm Møllers sommerresidens. Han omgås vennerne fra forfattermiljøet omkring brødrene Brandes. I september 1875 tager han tilbage til Thisted, hvor han i sidste halvdel af 1876, nærmest i en raptus, færdiggør *Fru Marie Grubbe*, der udkommer i København december 1876. Dens store succes virker overvældende på ham, men mødes også af hans tvivl

og skepsis. I 1877 tager han på sin anden udlandsrejse, hvor han har et længere ophold på kurstedet Montreux-Cherneux ved Genfersøen og dér møder en af de få 'officielle' kvinder i hans liv, baronesse Anna Buchholtz. Under kuropholdet og samværet med Anna Buchholtz skriver han andet og tredje kapitel af *Niels Lyhne*.

Hans ungkarletilværelse bærer for øvrigt kun ganske få vidnesbyrd om kvindelige bekendtskaber, der eventuelt rakte ud over platoniske venskabsforhold, herunder en distanceforelskelse i 1866 i den unge solodanserinde Betty Schnell, samt en vis "Fru S. fra København", som han møder under sit tredje udlandsophold i Rom vinteren 1878-79. Under opvæksten i Thisted var han fortrolig med nabodatteren Anna Michelsen. Hun responderede imidlertid religiøst anfægtet og negativt, da han senere forsøgte at genoptage forbindelsen ved at sende hende et eksemplar af *Fru Marie Grubbe*. Hun blev i stadig stigende grad "sygelig melankolsk" (Anna Linck, s. 94) og blev i 1878 anbragt på en "Sindssygeanstalt" (smst., se evt. også Sørensen, 1998). Dette påvirkede selvfølgelig Jacobsen. Han slog hånden af Anna Michelsens moder ved bl.a. at sende hende et anonymt brev med anklager om hendes medskyld i sindssygdommens udbrud, men forholdt sig i øvrigt privat til emnet.

Efter hjemkomsten juli 1879 fra sin tredje udlandsrejse må han igen tilbringe en tid som rekonvalsent i Thisted, hvor han efterfølgende færdiggør *Niels Lyhne*. Den møder en langt mere anfægtet kritik ved sin udgivelse end *Fru Marie Grubbe* gjorde det. I 1881 tager han igen til København, hvor han med ganske få afstikkere tilbringer de efterfølgende tre år med vennebesøg (især Alexander Kielland) og sporadiske skriverier, bl.a. i 1881 novellen "Pesten i Bergamo" og i 1882 "Fru Fønss" og "Der burde have været Roser", der alle indgår i novellesamlingen fra samme år (den sidste under titlen "Fra Skitsebogen"). I 1884 tager han tilbage til barndomshjemmet i Thisted, hvor han arbejder og læser og i stadig mere afkræftet tilstand tager afsked med familie og nogle af vennerne. Den 30.4.1885 dør han og den 9.5. begravnes han i Thisted.

Afskedsbrevet i "Fru Fønss", som Jacobsen havde vanskeligt ved at skrive, hvilket han umiddelbart efter affattelsen udtrykte over for venen Vilhelm Møller under en middag (Anna Linck, s. 113), læses ofte som Jacobsens indirekte afskedsbrev. I brevet står der bl.a. at

Den, der skal dø, kjære Børn, er saa fattig; jeg er saa fattig, for hele denne dejlige Verden, som nu i saa mange Aar har været mit rige, velsignede Hjem, den skal tages fra mig, min Stol skal staa tom. Døren skal lukkes paa mig og jeg skal aldrig sætte min Fod der mere. Derfor ser jeg paa Alt med den Bøn i mit Øje, at det skal holde af mig, derfor kommer jeg og beder Jer elske mig med hele den Kjærlighed, I en Gang gav mig, for husk paa, det at mindes, det er al den Del i Menneskenes Verden, der fra nu af vil være min. Blot at mindes, slet ikke mer

(*Lyrisk og prosa* 186/ SVIII 275-76).

Også de to sene digte "Lys over Landet" (*Lyrisk og prosa* 102/SVIV 134) og "Saa standsed' og der den Blodets Strøm" (smst. 102/smst. 133), samt novellefragmentet "Doktor Faust" (smst. 217-19/SVIII 295-98), betragtes ofte som Jacobsens afskedstekster. Det virker ikke urimeligt, men betyder heller ikke det fjerneste for vurderingen af teksternes selvberørende litterære kvaliteter.

To signifikante førstehåndsindtryk af *digteren* J.P. Jacobsen kan afslutte denne lille biografiske skitse. Begge er erindringer skrevet af Edvard Brandes, den ene ca. 14 år efter Jacobsens død, den anden umiddelbart efter. I indledningen til sin udgave af Jacobsens breve erindrer Edvard Brandes sig bl.a. følgende:

Det var en Vinternat i Februars Begyndelse 1872, at Jacobsen - Klokken var vist to og han og hans Gæst havde gennemtalt Bunker af Literatur i den skønneste Enighed - gav sig til at

fortælle om, at han fra Dreng af havde skrevet Vers. Det var i den usle Stue i Studietræde; de havde drukket ungarsk Vin og spist nogle uhyre tørre og lidet velsmagende Kager. Vennen [Edv. Brandes skriver om sig selv i tredjeperson; de havde lige mødt hinanden] laa saa lang han var paa Sofaen, som man altid frygtede vilde gaa itu, og han var temmelig søvnig; men Jacobsen, dampende paa en lang Pibe - for han røg altid og fortvivlede, da Lægerne tilsidst forbød ham det - sad som en Vismand og grundede over Piben og Glasset. Efter nogen Snak blev det bestemt, at Jacobsen skulde oplæse et af sine Vers - blot for Tidsfordrivs Skyld. Og Jacobsen famlede med komisk Ivrigthed et Blad Papir frem, temmelig febrilsk og dog ladende som om det var et Indfald af ingensomhelst Betydning. Saa begyndte Jacobsen, først lidt ængstelig, derpaa sikker og baaren af sin Følelse, med denne skønne Stemme, der klang stærkere i Nattestilheden, at læse:

Har du faret vild i dunkle Skove?
Kender du Pan?
Jeg har følt ham,
ikke i de dunkle Skove
medens alt tiende talte,
nej, den Pan har jeg aldrig kendt,
Men Kærlighedens Pan har jeg følt,
da tav alt talende.
osv. osv.

Under denne Oplæsning, hvor for første Gang de sære og skønne Toner lød fra en Strængeleg, hvis Lige aldrig før var hørt i dansk Poesi, rejste Vennen sig højere og højere op i Sofaen og betragtede Jacobsen med stigende Forbavselse. Da denne havde sluttet, udbrød han i samme Nu: "Men du er jo Digter!" "Ja, det véd jeg nok," svarede Jacobsen med en Art Ro, "og det har jeg altid vidst." Og virkelig, han havde altid vidst det, gaaet om med sin Drømmen og Viden uden at meddele noget derom til nogensomhelst

(Breve fra J.P. Jacobsen, s. XV f./ej i DK/ej i SV).

Da Edvard Brandes i 1885 udgav Jacobsens "Doktor Faust. Novelle-Fragment. Af Forfatteren bestemt til 'Juleroser'" føjede han en efterskrift ved, hvori der bl.a. står, at

Hans sidste, ufuldendte Arbejde foreligger her, en Novellette-Halvdel, skrevet i April-Maj 1884. Han var da forfærdelig syg, kunde ikke spise, ikke sove og havde hver Dag nye Lidelser. Saa skrev han om Døden, der rider frem gennem Skoven, saa Hovslagene af hans Hest er som den eneste Lyd i Verden - en Albrecht Dürersk Fantasi. Døden kommer for at søge Doktor Faust - den Lærde, altid Søgende, Mennesket. Men Amor beder for ham. Og Døden skænker den fyrretyveaarige Faust atter nye fyrretyve Aar. Saa efter denne Tids Forløb kommer de to atter ridende til Fausts Tagkammer for at hente ham, hvem de havde skænket dobbelt saa langt Liv som det, der oprindeligt havde været ham forundt. De venter sig Tak og rolig Resignation. De finder en Olding, som Aarene intet har nyttet. Hans Liv var fuldført, da han for fyrretyve Aar siden havde opbrugt sin Organismes Kraft. Det øvrige har været dødt Liv. - - Saaledes tænkte og trøstede J.P. Jacobsen sig oppe i de smaa lave Værelser i Ny-Adelgade, hvor Solen aldrig kom, hvor Amor ikke banked paa, hvor Hovslagene af Dødens Hest hver Nat hørtes i Stilheden, hamrende i hans eget Bryst. Han vidste, at han havde levet sin Tid og gjort sin Gerning. Om Skæbnen skænkede ham Dobbeltliv - hvad hjalp det, naar Ungdom og Styrke nu var svunden. Det var godt, som det var. Døden kunde komme; han var beredt - uden Modstand, uden Klage"

(Lyrik og prosa 271/ej i SV).

Forfatterskabet

- [Temaer i forfatterskabet](#)
- - [Generelt](#)
 - [Romaner](#)
 - [Noveller](#)
 - [Digte](#)
 - [Specielt: Eros og Menneskenatur](#)
 - - [Eros. De løvbrune Silkestrømpers Form og den røde Syning opad Skaftet](#)
 - [Menneskenatur](#)

Den litterære del af forfatterskabet syner som nævnt ikke af meget. Ud over de to romaner, *Fru Marie Grubbe* (1876) og *Niels Lyhne* (1880), og novellesamlingen, *Mogens og andre Noveller* (1882), opnåede Jacobsen at få publiceret seks digte, samt et forstudium til indledningen af *Fru Marie Grubbe* betitlet "Af Maria Grubbes Barndom" i *Det nittende Aarhundrede* 1874. Flere af novellerne blev publiceret inden de blev samlet i novellesamlingen. "Mogens" blev som nævnt først trykt i *Nyt dansk Maanedsskrift* 1872 og "Et Skud i Taagen" i *Det nittende Aarhundrede* 1875, "To Verdener" i *Nutiden* 1879 og samtidig i *Hjemmet* 1879 og "Der burde have været Roser" ["Fra Skitsebogen"] i *Ude og Hjemme* 1882. I novellesamlingen indgår yderligere to ikke tidligere udgivne noveller: "Pesten i Bergamo" og "Fru Fønss". Umiddelbart efter Jacobsens død i 1885 udkommer i december "En Rejseerindring" i *Politiken*, og samme år udgiver Edvard Brandes som nævnt novellefragmentet "Doktor Faust" i *Juleroser*. Året efter udgiver Edvard Brandes og Vilhelm Møller *Digte og Udkast*, der genudgives i en udvidet udgave i 1900. Deri findes ud over diverse digte bl.a. digtkredsen *Hververt Sperring* og fortællekredsen *En Cactus springer ud*. Først med Morten Borups udgave af *Samlede Værker I-V* udgivet på grundlag af digterens efterladte papirer 1924-29 for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab blev alle Jacobsens tekster, på nær prisopgaven og breve, gjort tilgængelige i en tekstkritisk udgave. Et væsentligt, og opsigtsvækkende, udvalg af Jacobsens breve blev i 1899 udgivet af Edvard Brandes; en tekstkritisk udgave heraf blev i 1988 udgivet af Kristian Hvidt under titlen: *Et venskab. En brevveksling mellem J.P. Jacobsen og Edvard Brandes*. Den mest komplette samling af Jacobsens breve findes i Frederik Niensens udgave af *Samlede værker* bind 5 og 6 (1973-74), mens breve fra, til og imellem brødrene Brandes findes i *Georg og Edvard Brandes: Brevveksling mellem nordiske Forfattere og Videnskabsmænd* bd. II og III (Brandes, 1939 f.). For yderligere oplysninger: Se Bibliografi.

Temaer i forfatterskabet

Generelt

Der er gjort mange enten sentimentale, tendentiøst personkarakteriserende eller ligefrem forbitrede forsøg på at fange *personen* J.P. Jacobsen gennem hans digtning. Det skal her undlades. Det er klart, at visse af forfatterskabets temaer tangerer et alment kendt konfliktstof, der for at kunne blive behandlet på en tilstrækkelig usædvanlig måde kræver en stærk fantasi og en uforsonlig vilje til at ville "se tingene an" i deres rå og uforarbejdede form: Drift, død, melankoli og forgængeligt drømmeri. Det er også klart, at en sådan fantasi og vilje til tematisk forankring af snart sagt enhver tekstlig detalje i lige dele nøgtern beskrivelse og dirrende intensitet uden videre kan henføres til J.P. Jacobsens sammensatte temperament, der fra allertidligste barndom til dødslejet befinder sig et uafgørligt sted mellem en køligt registrerende udforskningsiver og en levende litterær fantasi. Heraf præges samtlige hans tekster, og derved opnår de en egensindighed, hvorigennem de løsriver sig fra ham. Det har

nemlig vist sig, at først i det øjeblik Jacobsens tekster læses uafhængigt af deres forfatter, først i det øjeblik kommer deres helt særegne temaers kombination af litterær-æstetisk sensibilitet og eksistentielt-udforskende uforsonlighed til deres ret.

Som i al god litteratur er det også i Jacobsens tekster vanskeligt at adskille stil og tema. Teksternes usædvanlige og sammensatte stilsift og måder at være komponeret på er vævet tæt sammen med deres ofte grænsesøgende og kompromisløse temaer. Disse aspekter skaber en sammenhæng i Jacobsens samlede værk på tværs af genrer, det er heri forfatterfunktionen i Jacobsens tekster for alvor viser sig, dvs. det, der adskiller en Jacobsen-tekst fra andre tekster, det, der i særlig grad kendetegner en Jacobsen-tekst. Gennemgående tematikker er som nævnt drift, død, melankoli og forgængeligt drømmeri, men også emner såsom naturen i sig selv og forholdet mellem menneske og natur.

Romaner

De to romaner omhandler på meget forskellige måder skismaet mellem de to socialt utilpassede hovedpersoners genvordigheder med at finde sig til rette i en verden, hvis forventninger, konventioner og krav de overhovedet ikke ser sig i stand til at imødekomme.

Fru Marie Grubbe udspiller sig i tiden fra 1640'erne til godt et årti ind i 1700-tallet. Jacobsen har foretaget omfattende studier til udarbejdelsen af romanen: Sprog, klædedragt, historiske begivenheder, lokaliteter, interiører og meget andet. Han har også kunnet trække på en længere tradition for litterære fremstillinger af Marie Grubbe-stoffet hos Holberg, Blicher og H.C. Andersen. Endvidere har han benyttet en række historiske kilder, bl.a. en gengivelse af de forhør Marie måtte igennem i forbindelse med sine skilsmisser. Egentlige historiske fremstillinger af Marie Grubbe-stoffet blev først udgivet i begyndelsen af det 20. århundrede, ligesom det også i det 20. århundrede har været genstand for kunstnerisk bearbejdelse i 1905 af Sven Lange (skuespil) og i 1940 af Fredrik Nygaard (opera), i 1985 af Ulla Ryum i dramaform og i 1994 af Juliane Preisler i romanform (*Fru Marie Grubbe* 245 f.). Ikke mindst de episke bearbejdnings af Marie Grubbe-stoffet udgør et interessant spor i dansk litteraturhistorie, som her kort skal opridses (en mere udfoldet præsentation findes i Erslev Andersen, 1995).

I 1719 flygter Ludvig Holberg fra en pestepidemi i København. Han tager for en stund ophold i et lille hus ved Grønsund på Falster. Husets beboer, en ældre kvinde, færgede passagerer over sundet. Hun fortalte om sin livshistorie, der var så interessant, at Holberg huskede den i bind II af sine *Epistler* fra 1748. I "Epistola LXXXIX" funderer han over dette at fatte kærlighed til noget andre har afsky for, og som et af to eksempler tjener Marie Grubbes historie. Holberg nævner ikke hendes navn, men beretter om

En Høy-Adelig *Dame*, hvilken havde en u-overvindelig Afskye for hendes første Ægtefælle, skjønt han blant alle Undersaatter var den fornemmeste og tilligemed den *galanteste* Herre udi Riget; og varede dette indtil paafulte Skilsmisse, da efter et nyt Ægteskab, som ogsaa havde et ulykkeligt Udfald, hun omsider tredie Gang begav sig udi Ægteskab med en gemeen *Matrods*; med hvilken, endskjønt han dagligen handlede ilde med hende, hun sagde, sig at leve langt meere fornøyet, end udi første Ægteskab. Og haver jeg saadant hørt af hendes egen Mund, da jeg var i hendes Huus, som var ved et Færgested udi *Falster*, paa samme Tiid, da hendes Mand var *arresteret* formedelst en Misgierning

(Holberg, 1945, s. 41-42).

Sammen med optrykkene i tidsskriftet *Dansk Museum* (1782) af en række af protokollerne fra Marie Grubbes to skilsmisser, hvor især forhørene i forbindelse med skilsmissen fra Palle Dyre

sine steder antager litterær karakter, er Holbergs beretning den første af en række litterære skildringer med afsæt i den historiske Marie Grubbe. I St.St. Blichers novelle *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog* (1824) fortæller Morten Vinge om sine unge år på herregården Tjele, hvorfra skytten Jens og adelsfrøkenen Sophie i 1713 flygter. I 1744 møder Morten Vinge dem igen som bandende og drikkende udskud ved en strand. Marie Grubbe og Søren Ladefoged tjener som frit benyttet forlæg for historien om Jens og Sophie. I H.C. Andersens eventyr "Hønse-Grethes Familie" (1869) indgår fortællingen om Marie Grubbe på en sindrig måde, idet den genfortælles af hendes barnebarn Hønse-Grethe og med ganske stor historisk nøjagtighed. I en serie på tre kronikker i juli 1869 om H.C. Andersens eventyrkunst bemærker Georg Brandes, at H.C. Andersen med ikke ringe dygtighed har benyttet Holbergs meddelelse om sit møde med Marie Grubbe til en levende skildring, men at den Marie Grubbe, som Andersen giver en skitse af i eventyret, er "altfor meget Karakter til at det skulde være en Æventyrdigter muligt at fremstille eller forklare hendes Væsen" (Brandes, 1899, s. 126). I 1904 udkommer de to første egentlig historiske fremstillinger af Marie Grubbes liv. I en kommentar hertil hylder Brandes Jacobsens roman på bekostning af Andersens eventyr: "Hos Andersen er Navne og Data rigtige nok; men han har [...] misbrugt Æmnet ved at behandle det i Eventyrstil og drukne dets menneskelige Indhold i Raageskrig og Kragemaal" (Brandes, 1905, s. 320). Fra Brandes' 1869-essay om H.C. Andersens behandling af Marie Grubbe-æmnet er der ikke langt til næste led i kæden, nemlig J.P. Jacobsens indledende studier i Marie Grubbe-stoffet i begyndelsen af 1873. Det foreløbig sidste led i kæden af episke Marie Grubbe-fremstillinger er Juliane Preislers roman *Kysse-Marie. En historie om Marie Grubbe* (1994). Hun giver frit fabulerende en fortælling om Marie Grubbe, der ikke er forpligtet på historiske detaljer, hvorved der skabes en stor afstand til det historiske stof, mens måden at fortælle på, synsvinklen er empatisk knyttet til hovedpersonen, skaber en fortællesmæssig nærhed til Marie Grubbe. Derved opstår der en stærk kontrast til J.P. Jacobsens roman, der lader sin hovedperson fremstå som stærk og egenrådlig ved at opretholde en intens distance til hende.

På trods af bl.a. de omfattende kildestudier - en komplet oversigt over kilderne findes i *Fru Marie Grubbe* - er Jacobsens roman en selvstændig og moderne bearbejdning af stoffet, hvilket betyder, at den ikke fremstår som en egentlig historisk roman, men snarere som et moderne romaneksperiment, hvilket allerede G. Brandes var inde på (herom senere).

Den unge Marie er "Datter af Hr. Erik Grubbe til Tjele Hovedgaard" (*Fru Marie Grubbe* 11 /SVI 9). Hun giftes i en ung alder med den norske statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, søn af Frederik III, forlader ham imidlertid for sammen med libertineren Sti Høg at ture rundt i Europa for så, efter et kort forhold til den unge Remigius, at blive gift med adelsmanden Palle Dyre, som hun lever sammen med i 16 år, fra hun er 30 til hun er 46, alt imens hun nærmest går til i kedsomhed og der kommer en "tykblodet Sandselighed over hende" (*Fru Marie Grubbe* 170/SVI 276), ligesom hun var "bleven fyldig og bleg og der var en dvælende Ladhed over alle hendes Bevægelser. Hendes Blik var for det Meste forunderlig tomt og udtrykssløst, men stundom sælsomt skinnende og hun var kommen i Vane med at stille sine Læber til et uforanderligt og intetsigende Smil" (smst.).

På gården arbejder imidlertid Søren Ladefoged, som hun indleder et skjult, sanseligt og intenst forhold til, han er stor og stærk og hård og hun elsker lugten af tjære og hestemøg, som hænger ved ham. Forholdet bliver opdaget, en retssag indledes og Søren og Marie flygter til Tyskland for senere at vende tilbage og i fællesskab passe et færgeløje. De lever fredeligt sammen indtil 1711, hvor Søren kommer til, som det hedder, under uopklarede omstændigheder at skyde en kaptajn og efter langvarigt tugthusophold idømmes 3 års strafarbejde på Bremerholm. Herfra vender han tilbage, syg og nedbrudt og dør umiddelbart efter. Marie dør nogle år senere (i et tillæg i *Fru Marie Grubbe* opridses forskellene mellem J.P. Jacobsens delvis fiktive portræt af Marie Grubbe og den historiske Marie Grubbe). Fra første

færd er det romanens indlevede skildring af Maries egensindige given sig sine drifter og lyster i vold, der har vakt opmærksomhed, furore og beundring.

Niels Lyhne er i snart sagt enhver henseende en ganske anderledes roman. Hvor Marie Grubbe-romanen trods en vis skepsis og murren i krogene vakte forventning i den radikalistiske Brandes-fløj om en virkelig bombe af et naturalistisk roman-manifest, måtte radikalisterne se sig dybt skuffede, Niels Lyhne-romanen levede ikke op til deres forventning. Den historiske periode er rykket noget nærmere, hovedpersonen repræsenterer generationen født omkring 1830. Allerede dette vakte en vis utilfredshed, idet den tågede historiske ramme forhindrede et klart udsyn til de problemer, der forventedes at blive sat under debat. Udsynet blev ikke mindre sløret, for kritikerne altså, af at romanen i stilistisk henseende var om muligt endnu mere opsigtsvækkende end Marie Grubbe-romanen, men at den også var langt mindre sammenhængende i selve historiens udvikling, i beskrivelsen af hovedpersonens livsfasen og i det overordnede principielle problem, nemlig kampen for et ateistisk livssyn. Niels forbliver romanen igennem henvist til sit fantasteri og en række af nederlag, han mangler en hank til virkeligheden, er en stor (dag)-drømmer med manglende mod til handling.

Niels Lyhne har tiden fra 1828 til 1864 som sin historiske ramme. Den består af en række løst sammenkædede, tableau-agtige og episodiske kapitler, der former sig som nedslag i Niels Lyhnes liv centreret om den tidlige barndom, ungdomstiden, hans ulykkelige eller uheldige forhold til kvinder. Først dør hans tante, den for Niels så fascinerende Edele Lyhne. Senere fanges han ind i et trekansdrama med fætter og ungdomsvennen Erik og den attråede Fennimore, der ender med at hun vender ham ryggen efter at han har været hendes elsker. Mod slutningen af romanen bliver han gift med barnehustruen Gerda, men hun og deres fælles barn dør og romanen slutter med at Niels Lyhne bliver såret under krigen 1864 og dør. Niels vælger at blive ateist, ikke mindst af fortvivlelse over at ingen gud fra første færd (Edele) hører hans bønner om at redde de truede liv. Han har imidlertid svært ved at overholde sine idealer og udleve sine drømme, dertil er han for veg og alt for dagdrømmende af gemyt. Han sanser og føler stærkt, men tænker og handler svagt, han er, om man så må sige, en tidstypisk antihelt.

Det er altså det verdensfjerne dagdrømmeri (der gør én uegnet til livet) og vanskelighederne med uden videre at give slip på et kristent livssyn til fordel for en regelret ateisme uden forbehold, der udgør romanens væsentligste temaer. Den er da heller ikke, som radikalisterne forventede det, en objektiv beskrivelse af et menneskes udvikling fra arvelige og miljømæssige anlæg til en dermed forbundet afslutning. Kompositionen er endnu mindre helstøbt efter de fordringer, fortalerne for anskuelige røde tråde både dengang og i dag stiller. Kapitlerne står som nævnt ved siden af hinanden som en række tableauer med forskellige personer, situationer og er ofte nærmest handlingsløse. De er udsøgte i skildringer af givne situationer og skitserer med stor virtuositet et mentalt landskab, hvor den subjektive, stemningsmæssige side står langt over den objektive skildring af begivenheder og historiske omstændigheder. Det er nøjagtig disse dimensioner, der i årtierne efter Jacobsens død placerer romanen på firmamentet af verdenslitterære værker: Betydningen ligger i den antydningssvarende, den stærkt ciselerede og artificielle sanselighed, den omhyggeligt brudte komposition, det stemningsmættede, det dekadente, det monstrøse og den sarte sans for det brutale.

Noveller

Alle disse træk genfindes på forskellige måder i *Mogens og andre Noveller*. Samlingens stilistisk og kompositorisk mest sammensatte noveller "To Verdener" og "Fra Skitsebogen" befinder sig nøjagtig i midten af samlingen. Novellernes rækkefølge er kronologisk efter

udgivelsestidspunktet. I denne rækkefølge danner de to noveller et omdrejningspunkt fra de to tidlige noveller, der kompositorisk og i beskrivelserne af Mogens hhv. Henning ligger ganske tæt op ad romanerne, til samlingens sidste noveller, "Pesten i Bergamo" og "Fru Fønss", der hvad stil og komposition angår adskiller sig markant fra hinanden og fra den øvrige del af forfatterskabet.

"Mogens", der ofte opfattes som skåret over dannelsesromanens skabelon (hjemme-ude-hjem), beskriver hovedpersonens udvikling fra en "regnvejrsløst" (*Lyrik og prosa* 107/SVIII 126) og "mageløs Blanding af Natur og Civilisation" (*Lyrik og prosa* 116/SVIII 142-43) over samværet med og tabet af Kamilla under en heftig brand, hvor han ser hende falde ned i flammerne, og en derpå følgende vanvidstilstand til han drager afsted med den Thora han langsomt forelsker sig i og som får ham til at glemme de frygtelige hændelser. Slutningen er tilsyneladende lykkelig, men lader sig også læse som båret af en resignativ melankoli i deres naivt-romantiske bortgang fra fortællerens verden:

Han og hun gik bort over den grønne Toft mod Banken med den gulnende Rug, de fulgte Stien, der løb der igjennem; hun gik foran, ganske langsomt, og saae over Skulderen tilbage paa ham, og de talte og løe. Jo længere de kom ned ad Banken, jo mere kom Kornet imellem, snart kunde de ikke sees mere

(*Lyrik og prosa* 138/SVIII 180).

Novellen, der i stil er påvirket af at J.P. Jacobsen på dette tidspunkt læste korrektur på vennen Vilhelm Møllers oversættelser fra tysk af tekster af den russiske forfatter Ivan Turgenjev (Glienne, 1981, s. 188; Fjord Jensen, 1961, ss. 100-26, 1970, ss. 249-254), har flere træk tilfælles med romanerne. Handlingsgangen er løs og skitseagtig, mens beskrivelserne af naturscener og dramatiske hændelser er udsøgte i en ofte impressionistisk stil på milevid afstand fra en naturalistisk laboratorie-tekst.

"Et Skud i Taagen" har også sådanne fortællemæssige særtræk ved sig i den tematiske sammenknytning af ærgerrighed, misundelse, død og vanvid. Noget anderledes forholder det sig med de to efterfølgende noveller eller, som de vel retteligen burde hedde, *skitser*. Den første hedder "To Verdener. En Skitse" og er en lille uhyre tæt og sammensat tekst om en syg ung kvindes forsøg på at helbrede sig ved at kaste sygdommen på en anden kvinde. Hun bliver helbredt, men tager livet af sig på grund af dårlig samvittighed. Med vanlig besk ironi konstateres det *en passant*, at det måske ikke er magi, sådan som hun selv tror det, men en ny fattiglæge på egnen, der har helbredt hende, ligesom den kvinde sygdommen skulle være kastet på i slutningen af skitsen endnu engang passerer åstedet. Skitsen er ganske kompleks på grund af anvendelsen af en stilistisk og kompositionel spejlingsteknik og ved at den er sammensat af løst forbundne sætstykker. I "Fra Skitsebogen" tegnes med løs hånd et 'italiensk' sceneri med et proverb, hvor to pager placeret i en ruin og omgivet af gule og røde roser diskuterer hinandens grader af lykkelighed. Sceneriet afbrydes for et øjeblik af et firben, der på forstyrrende vis passerer gennem fortællerens sindrige måde at arrangere proverbet på midt i den italienske middagshede.

I samlingens to sidste noveller behandles dels et emne, som allerede tidligt i skoletiden optog J.P. Jacobsen, nemlig et flagellant-optog i en religionskritisk kontekst: "Pesten i Bergamo", dels i "Fru Fønss" en ældre kvindes oplevelse af en kærlighed, der af hendes børn opfattes som fornedrende og upassende. De forkaster hende, men hun fastholder sin kærlighed gennem fem lykkelige år, hvorefter hun bliver ramt af en hurtigt tærende sygdom. Novellen slutter med det tidligere nævnte afskedsbrev til børnene.

Som det indirekte fremgår af denne korte præsentation af novellerne, er det muligt at opfatte de seks noveller som placeret i tre sekvenser, der hver for sig antyder eller udgør tre *forskellige* sider af den *samme* skitseagtige poetik. Derved er der tale om både sekventiel forskydning og stabilitet. I alle teksterne er den episke fremstilling brudt op i afgrænsede sekvenser og indlejringer hinanden imellem. I samtlige noveller benyttes episodiske former og ganske voldsomme spring i såvel fortælle tid som fortalt tid. I samtlige noveller benyttes krydsklipninger og spejlinger som fortælle tekniske finesser, ligesom pausen, bruddet og den uformidlede overgang fra sted til sted, fra rum til rum, fra hændelse til hændelse og fra tidspunkt til tidspunkt i udstrakt grad lades med betydning samtidig med at enhver form for organisk læsning af teksterne modarbejdes. Mogens er den samme og dog helt forskellig gennem de tre sekvenser han gennemspilles i, Hennings forskydninger i personlighed i "Et Skud i Taagen" beskrives særdeles sekventielt og brudt ligesom han forsvinder i form af en ganske dramatisk aposiopese - dvs. 'tre punktummer' (ellipser), der i den klassiske retorik antyder en fortielse eller afbrydelse af talen i form af udeladelse af sætningsled; især i romantisk og moderne litteratur benyttes sådanne udeladelser ofte til at markere noget overvældende eller noget, der forsvinder i tavshed, tomhed, usynlighed, formørkelse, tåge. Sådanne spil mellem simultaneitet og forskydning genfindes på forskellige måder i den øvrige del af forfatterskabet.

Digte

I 1868 forsøger Jacobsen forgæves at få udgivet digtsamlingen *Hervert Sperring*. Den består af en række spredte digte, som han forsøgte at samle i en fast ramme med et ikke særligt fremtrædende episk anliggende. Efter indledningsdigtet til moderen og en række naturlyriske digte introduceres i det 8. digt den vagt karakteriserede hovedperson, et jeg, Hervert, der lever i sine drømme. Så meget, at han ikke kan give sig hen til Asali, som han forlader til fordel for sine drømmerier. Da han efter en rejse vender tilbage til hende, er hun ikke længere fri, og for at dulme sin smerte herover kaster han sig ud i et sanseligt forhold til to andre kvinder, Ellen og Signe, men billedet af Asali lader sig ikke bortviske. I digtet "Ved Asalis Grav" henfalder han i minder om sine tab og i døds længsel. I de to næstsidste digte beskrives ironisk misforholdet mellem Herverts storhedsdrømme og den manglende virkeliggørelse af dem. I det sidste digt beskrives hans ensomme død i en skov, hvortil han er flygtet for sine drømme, overvældet af minderne om Asali. Digtene er blevet til relativt uafhængigt af hinanden og lever op til Jacobsens sans for det skitseagtige, det brudte og den handlingsmæssige vaghed. Digtcyklen fremstår således som en første, om end ufuldstændig, dobbelt spordannelse i det, der skulle vise sig at blive et særkende for og i Jacobsens poetik: Fragmentets og skitsens springende form og den vedholdende fremstilling af forskellen mellem drøm, sprog og natur.

Også Jacobsens andet forsøg på at bringe mere samlede dele af den lyriske produktion til torvs fremstår i fragmentets form: *En Cactus springer ud*. Den består af tekster skrevet 1867-70, herunder genbrug af to digte fra *Hervert Sperring*: "Efteraar" og "Gurresange" II. Teksterne indgår i en rammefortælling: Fem unge mennesker underholder hinanden og to ældre tilhørere med oplæsning af egne digteriske tiltag, alt imens de afventer udspringningen af en blomst på en sjælden kaktus. Jacobsen opgav at skrive stykket færdigt efter at have hørt Georg Brandes' nedslående dom. Især to af de stykker, som de unge mennesker leverer, har på selvstændig vis opnået berømmelse som vidnesbyrd om Jacobsens fornyelse af den lyriske genre, nemlig "Gurresange" og "En Arabesk".

"Gurresange" er et vigtigt led i Jacobsens udvikling af den lyriske monolog i frie vers og bygger på romantikernes litterære forarbejdninger af historien om Valdemar og Tove på Gurre slot. Ved Gurre sø ved Helsingør ligger ruinerne af et slot, som ifølge folkesagn var opholdssted for

Valdemar Atterdag (ca. 1320-1375) og hans elskerinde Tove. Hun var Valdemar I den Stores elskerinde, men blev i 1600-tallet fejlagtigt gjort til Valdemar IV Atterdags elskerinde. Han giftede sig i 1340 med Hedvig, som ifølge de samme folkesagn hævnedes på Valdemar ved at brænde Tove inde i badstuen og lade ham jage hvileløst rundt om natten i egnens skove efter hans død. Jacobsens fortæller historien i en række strofer af varierende art og i frie former. I 1897 udkom de på tysk - *Gurrelieder* - og lagde nye alen til den beundrede danske digters internationale berømmelse. Stykket blev yderligere berømt efter at Arnold Schönberg i tiden fra 1900 til 1911 satte senromantiske toner til det.

"En Arabesk" kendes bedst som Pan-arabesken. Det er et af højdepunkterne i Jacobsens lyriske digtning. Med digtet introduceres for første gang hans unikke bidrag til den lyriske genre, arabesken.

Med disse to stykker intones Jacobsens sparsomme, men helt unikke bidrag til poesiens litteraturhistorie. Arabeskerne synes uden forbillede overhovedet i den foreliggende digtning og består ud over "En Arabesk" af "Monomanie" (1869) og "Arabesk til en Haandtegnning af Michel Angelo" (1874), samt en ubetitlet arabesk. De øvrige digte er meget sammensatte, fra pasticher over lette, rimede vers, genrestudier til det sidste smukke digt "Saa standsed' og der den Blodets Strøm" og udråbet "Lys over Landet". Blandt de mest læste og kommenterede digte - ud over arabeskerne - er "I Seraillets Have", "Genrebillede" og "Irmelin Rose".

Specielt: Eros og Menneskenatur

Eros. De løvbrune Silkestrømpers Form og den røde Syning opad Skaftet

Fra og med Jacobsens gennembrud som forfatter med *Fru Marie Grubbe* i 1876 er fænomenerne 'drift' og 'eros' igen og igen og under stærkt varierende synsvinkler blevet opfattet som et af de væsentligste temaer i forfatterskabet (Bager, 1998). Det skyldes Marie, der som nævnt ser stort på givne konventioner for i stedet utilsløret og kompromisløst at følge egne tilskyndelser i sit forhold til de mænd hun møder i sit liv. Dertil kommer hendes lige så berømte som berygtede 'fald' fra adelig skønhed til forarmet udskud, fra et udvendigt, men sanseligt indestængt liv i pomp og pragt til social forarmelse med hengiven sanselighed.

Romanens indledning, der som nævnt først blev publiceret selvstændigt og som udgøres af en særdeles erotisk beskrivelse af en lige så erotisk ung kvinde, samler en række af disse forhold. Stilen er på en gang køligt registrerende og umådelig sanselig, den er i sit anlæg naturalistisk, dvs. hovedpersonens arv og miljø aftegnes, men uden at være det på en entydig og konsekvent måde. Det er heller ikke muligt at finde en entydig eller kausal sammenhæng mellem denne indledning og romanens videre udvikling (Erslev Andersen, 1989, 1998, 2002). Endelig har indledningen i beskrivelsen af den unge kvindes erotiske drømmerier og hengivelse til sensuelle indtryk, der brat afbrydes af et brutalt optrin på gården, virket ganske dristigt på samtidens læsere. Beskrivelsen af den unge Maries given sig drømmende hen til blomsternes eksotiske dufte og folkebøgernes sadomasochistiske fantasier er både vovet og følt. Hun har en længere voldtægtsagtig fantasi inspireret af en af disse folkebøger iblandet personer hun kender, men afbryder den misfornøjet. Derefter begynder hun at plukke roser (rosen er et særdeles gennemgående motiv hos Jacobsen):

Saa gik hun udenfor og plukkede af Slyngrøserne; jo mere hun plukkede, jo ivrigere blev hun, og snart havde hun Skjørtet fuldt. Hun bar dem ind i Løvstuen og satte sig ved Bordet. Een for

een tog hun dem op af Skjødet og lagde dem paa Stenpladen tæt op til hinanden, og snart var Stenen skjult under et blegrødt, duftende Svær. Den sidste Rose var tagen, hun glattede Skjørtets Folder og de løse Blomsterblade og de grønne Blade, der havde sat sig fast i Kjolens Luv, strøg hun af, og blev saa siddende med Hænderne i Skjødet og saae paa Rosenfloret. Denne Blomsterlød, der krusede sig i Skjær og Skygger, fra Hvidt, der rødmer, til Rødt, der blaaner, fra fugtig Rosa, der næsten er tung, til et Lilla saa let, at det kommer og gaar som om det drev i Luften -. Hvert enkelt, rundet Blomsterblad, yndigt hvælv, blødt i Skyggen, men i Lyset med tusinde neppe synlige Gnister og Blink; med alt sit favre Rosenblod samlet i Aarer og spredt i Huden . . . og saa den tunge, søde Duft, den drivende Em af *den røde* Nektar, som koger i Blomsterets Bund. Hurtigt strøg hun sine Ærmer op og lagde de nøgne Arme ned i Rosernes milde, fugtige Kjølighed. Hun vred dem rundt i Roserne, der med løste Blade flagrede mod Jorden, saa sprang hun op og fejede med ét Strøg Alt det bort, der var paa Bordet og gik ud i Haven, rettende paa sine Ærmer. Med blussende Kinder og hastige Skridt gik hun ned gennem Gangene og ud, og fulgte saa langsomt Havediget op mod Kjørevejen. Paa den var der kort før Indkjørslen til Gaarden et Læs Hø væltet; flere Læs holdt bagved og kunde ikke komme frem. Ladefogden pryglede Kusken med en brun Stok, hvis Politur glimtede i Solen. Lyden af Slagene gjorde et uhyggeligt Indtryk paa Barnet, hun holdt sig for Ørerne og gik hastigt op mod Gaarden. Kjælderdøren ned til Bryggerset stod aaben; hun smuttede derned og slog Døren i efter sig. Det var den fjortenaarige Marie Grubbe, Datter af Hr. Erik Grubbe til Tjele Hovedgaard

(*Fru Marie Grubbe* 10-11/SVI 8-9).

Denne åbning af romanen og præsentationen af hovedpersonen er bemærkelsesværdig i snart sagt enhver henseende. Stilistisk væves nøgtern naturalisme, dvs. en detailregistrerende akkuratesse, sammen med den unge Maries erotiske drømmerier i et beskrivelsesmæssigt artisteri, der dobbeltvæver teksten i distanceret nøgternhed og passioneret psykologisk nerve eller indlevethed. Det er vanskeligt at læse perioden "med alt sit favre Rosenblod samlet i Aarer og spredt i Huden ... og saa den tunge, søde Duft, den drivende Em af *den røde* Nektar, som koger i Blomsterets Bund" som udelukkende en nøgtern og akkurat rose-beskrivelse; det er helt oplagt også en fuldt kontrolleret billedliggørelse af den unge Maries erotiske hengivelse. Maries efterfølgende hastige skridt væk fra "Rosenfloret" med blussende kinder og lige ind i den uhyggelige afstraffelsesscene danner tilsyneladende et naturalistisk anlæg mellem heftig driftighed, selvdestruktion og sammenkædning af hengivelse og vold, som romanen igennem kendetegner Maries temperament. Romanen følger imidlertid *ikke* en naturalistisk model i den videre beskrivelse af dette forløb, snarere tværtimod, den forener beskrivelse og personkarakteristik ved at anvende en kompleks og brudt kompositionsteknik, der ikke uden videre lader sig opfatte som regelret naturalistisk - hvad jeg senere vender tilbage til.

Sigmund Freud er blandt de mere prominente af de mange, der i tidens løb har berømmet Jacobsen i europæisk litteratur. Han hyldede således scenen i kapitel III i *Niels Lyhne*, hvor Niels udsætter sin tante Edele Lyhne for et lige så nyfigent som betaget studium af bl.a. et par mathvide, langsomt rundede ben med lange smalle fødder og en fodspids, der krummer sig sammen med en pludselig bevægelse. Denne gang er det altså ikke en ung kvindes, men en ung drengs erotiske fantasier, der er i fokus, nemlig den unge Niels' forfjamskelse over tantens 'ubevidste' sensualitet. Den er 'ubevidst', fordi hun i dette afsnit fremstår som et stærkt selvscenesættende passivt 'objekt' for erotisk fantasi på en helt anden måde end den aktive Marie Grubbe på noget tidspunkt gør det, tanten mærker først sin selvscenesættelse ved at blive sig sin poseren *bevidst* gennem Niels' underlige stemme, om man så må sige. Også i dette afsnit kan man bemærke den centrale rolle rosen har som dobbeltbillede på tiltrækning og frastødning ved scenens indledning hhv. afslutning (her i form af rosenolie/-essens), akkurat som det er tilfældet i det bragte afsnit fra *Fru Marie Grubbe* og i indledning og afslutning i

"Der burde have været Roser". For Niels Lyhnes vedkommende tager det eminent beskrevne erotisk-nyfigne blik med hvad deraf følger af mangel på fysisk selvkontrol sig sådan ud:

Men saa var det en Søndag, først i Avgust, at Lyhne og hans Kone var kjørt ud paa Besøg og Niels og Frøken Edele var ene hjemme. Om Formiddagen havde Edele bedt Niels plukke sig en Bouket Kornblomster, men han havde glemt det og kom først i Tanker om det ud paa Eftermiddagen, som han slentrede om med Frithiof. Saa plukkede han Blomsterne og løb op med dem. Stilheden i Huset vakte den Forestilling hos ham, at Tanten sov, og han listede sig forsigtigt gennem Stuerne. Paa Tærskelen ind til Salen standsede han for at lave sig til at gaa rigtig stille over til Edeles Dør. Stuen var fuld af Solskin, og en stor Nerie i Blomst gjorde Luften derinde tung med sin søde Mandelduft. Den eneste Lyd, der hørtes, var et dæmpet Pladsk, der nu og da lød fra Blomsterbordet, naar Guldflaskene bevægede sig i deres Glasskaal. Niels gik sagte over Gulvet, balancerende med Armene og med Tungen mellem Tænderne. Varsomt tog han om Dørens Haandtag, der ophedet af Solen brændte i hans Haand, drejede det saa rundt, langsomt og forsigtigt, rynkende Panden og med sammenknæbne Øjne. Han drog Døren paa Klem, bøjede sig ind ad Aabningen og lagde Bouketten fra sig paa Stolen lige indenfor. Der var dunkelt derinde, som om der var rullet ned, og Luften var ligesom fugtig af Duft, Duften af Rosenolie. I sin bøjede Stilling saae han intet Andet end Gulvets lyse Straatæppe, Panelet under Vinduet og den lakerede Fod af en Gueridon, men da han rettede sig for at træde tilbage saae han Tanten. Hun var henstrakt paa den lange Pufs søgrønne Atlask, iført en fantastisk Zigeunerpigedragt. Paa Ryggen laa hun der, Hagen i Vejret, Struben strammet, Panden nedad, og hendes lange udslagne Haar flød ned over Enden af Puffen og henad Gulvtæppet. En kunstig Granatblomst var skyllet i Land paa den Ø, en broncefarvet Lædersko dannede midt i den matgyldne Strøm. Farverne i hendes Dragt var mangfoldige, men alle afdæmpede. Et Seleliv af et glansløst, guret Stof, broget tegnet i mørkeblaa, blegrøde, graa og orange Flammer, sluttede om en hvid Silkesærk med meget vide Ærmer, der naaede nedover Albuen. Silken var lidt rødlig i Skjæret og sparsomt indvævet med Traade af rødt Guld. Hendes Skjørt af avrikelfarvet Fløjl, uden Bort, var ikke samlet, men laa løst omkring hende med et skjævt Foldefald fra nedent af opefter, udover Puffen. Fra Knæet var hendes Ben nøgne, og de korslagte Ankler havde hun bundet sammen med et stort Halssmykke af bleg Korall. Ude paa Gulvet laa en udslagen Vifte, hvis Tegning forestillede en Række Spillekort, ordnede i Hjul, og længere borte laa der et Par løvbrune Silkestrømper, den ene helt skudt ind i sig selv, den anden fladt udbredt, visende sin Form og den røde Syning opad Skaftet. I det samme Nu som Niels fik Øje paa hende, havde hun ogsaa seet ham. Hun gjorde uvilkaarligt en lille Bevægelse, som for at rejse sig men betvang sig, og blev liggende som før, drejede blot Hovedet en Smule og saae med et spørgende Smil paa Drengen. "Det var dem," svarede han, og gik hen til hende med Blomsterne. Hun rakte Haanden ud efter dem, sammenstillede i et flygtigt Blik deres Farve med Farverne i sin Dragt, og med et træt mumlet "umuligt" lod hun dem saa falde. Med en afværgende Bevægelse med Haanden hindrede hun Niels i at tage dem op. "Tag mig den der," sagde hun, og pegede paa en rød Flakon, der laa paa et sammenkrøllet Lommetørklæde nede ved hendes Fødder. Niels traadte derhen, han var blodrød, og idet han bøjede sig over disse mathvide, langsomt rundede Ben og disse lange, smale Fødder, der havde noget af en Haands Intelligens i deres fint vuggede Former, blev han ganske svimmel, og da i det Samme den ene Fodspids krummede sig nedefter med en pludselig Bevægelse, var han lige ved at falde om. "Hvor har du plukket de Kornblomster?" spurgte Edele. Niels tog sig sammen, og vendte sig om mod hende. "Jeg har plukket dem i Præstens Rug," sagde han med en Stemme, der undred ham selv, saadan Klang var der i den. Uden at se op rakte han hende Flaconen. Edele lagde Mærke til hans Bevægelse og saae forbavset paa ham. Pludselig rødmed hun, løftede sig op paa den ene Arm og trak Benene ind under Skjørtet. "Gaa, gaa, gaa, gaa," sagde hun, halvt irriteret, halvt undseeligt og ved hvert Ord stænkede hun af Rosenessentsen hen paa Niels. Niels gik. Da han var ude af Døren lod hun langsomt Benene glide ned fra Puffen og saae nysgjerrigt ned paa dem

Afsnittet illustrerer Jacobsens særegne sammenvævning af stil og tematik. Det er som nævnt skrevet under samværet med Anna Buchholtz i Pension Bellevues Villa Bella på kurstedet Montreux. Beskrivelsen af Edele Lyhne har som model en ung pige, som i hans drengetid boede i hans forældres hus. Beskrivelsen af Edele Lyhne i den fantastiske sigøjnerdragt er også et barndomsminde: Således havde Jacobsen set barndomsveninden Annas mor i et tableau (Anna Linck, s. 97). Beskrivelsen af tableauet har imidlertid også mange træk tilfælles med datidens 'frække postkort' fra de uofficielle drømmefabrikker med henslængte sigøjner-divaer. Om et sådant forlæg har været anvendt vides ikke. Men sådanne drømmebilleder, der ikke så mange årtier efter Jacobsens død kulminerer på den mere celebre og officielle drømmefabrik med fx Sarah Bernhards teatraliske selviscenesættelser og den ultimativt erotiske dans mellem Asta Nielsen og Poul Reumert i Urban Gads internationalt berømte stumfilm *Afgrunden* (1910), turde ikke være J.P. Jacobsens københavnske vennekreds helt fremmed. Hvorom alting er, så er det ikke vanskeligt at lade den nøje beskrivelse af de løvbrune silkestrømper udgøre kvintessensen af hans stil (idet jeg her stiltiende forbigår psykoanalytiske synsvinkler kaldet 'voyeurisme' og 'fetichisme', da sådanne ellers estimerede synsvinkler kunne forekomme en smule trivielle eller tautologiske under indtryk af den jacobsenske teksts utvetydige tvetydighed).

Først præsenteres de to silkestrømper som *et par*, der er *løvbrune*. Derved sammenkædes en bestemt klasse af stærkt artificielle objekter, silkestrømper, med et naturrelateret eller organisk adjektiv: strømperne er ikke blot brune i en eller anden mørkere eller lysere nuance, de er netop brune *som løv*. Allerede her anes den sammenkædning af noget af det allermest kendte *naturlige* og noget af det allermest *ekstravagante og artificielle*, som i den grad kendetegner Jacobsens stil.

Dernæst *adskilles* de to strømper, de fremstår nu som to forskellige objekter med hver sine kvaliteter, den ene er "helt skudt ind i sig selv", mens den anden er "fladt udbredt". Den ene er, om man så må sige, *indfoldet*, den anden *udfoldet* (evt. sexistiske analyser af disse modsatrettede foldninger overlades til læsere med sådanne metodiske interesser). Det er netop kombinationer af modsatrettede foldninger, der kendetegner Jacobsens måde at forbinde stil, komposition og tematik på.

Stilen skifter mellem ekstravagante beskrivelser og kontante, nøgterne oplysninger, her i form af kontrasterne mellem de lange og omhyggelige beskrivelser af de erotiske scenarier og så de afsluttende, nærmest 'videnskabeligt', koncise sætninger: "Det var den fjortenaarige Marie Grubbe (...)" og "Niels gik". Sådanne abrupte stilskift findes overalt i Jacobsens tekster, hvor de ultrakorte sætninger, der altid angiver sammensatte hændelser over lange tidsforløb, modsat altså de intense beskrivelser, der spiler øjeblikket ud, ofte tjener som afslutning på en længere intenst beskrivende periode mod slutningen af et afsnit eller kapitel.

Dernæst er der kompositionerne. Akkurat som på stilniveauet, er det også her et markant træk ved Jacobsens tekster at enhver form for postuleret eller illusionsbundet, dvs. falsk, sammenhæng i karakterbeskrivelse og fortælle teknik undgås. Endelig har alt dette indflydelse på tematikkerne. De er i princippet overalt de samme, men alligevel forskellige, idet de underlægges forskellige former for stilistiske, genremæssige og kompositionelle eksperimenter. Det er således forskellen mellem lyst, drøm og realisering, der er et af hovedtemaerne i de to romaner, men med to vidt forskellige hovedpersoner og stilistiske lejer. Marie Grubbe dør en "forstandsløs" død: "Endnu et langt, langt Aar maatte Marie drages med Livet. Saa blev hun pludseligt syg og døde. Hun var under hele sin Sygdom slet ikke ved sin Forstands Brug, og Præsten kunde derfor hverken bede med hende eller berette hende" (*Fru Marie Grubbe*

204/SVI 332). Men hun dør i live, så at sige, efter at have virkeliggjort sin drøm. Niels Lyhne dør imidlertid "den vanskelige Død" i smertefuld febervildelse: "Sidste Gang Hjerrild saae til Niels Lyhne, laa han og fablede om sin Rustning og om, at han vilde dø staaende. Og endelig døde han da Døden, den vanskelige Død." (*Niels Lyhne* 175/SVII 293). Døden er ikke kun vanskelig for Niels Lyhne på grund af de stærke smerter, han kæmper også med sit ateistiske livssyn: "Smerterne blev hæftigere og hæftigere for Niels, huggede og huggede ubarmhjærtigt derinde i Brystet, blev saa ulideligt ved. Det kunde have været saa godt at have en Gud at klage og bede imod" (smst.). Niels dør således efter at have levet sit liv efter den karakteristisk, som den 21-årige Jacobsen mere end 10 år før udgivelsen af Lyhne-romanen lagde til grund for sin hovedpersons karakter: "*Niels Lyhne* / han var saa stor og mægtig som kun den er der ikke har forsøgt sine Kræfter og som har alle sine udførte Gjeringers Magt i sig" (*Niels Lyhne* 180/ej i SV).

Fru Marie Grubbe skildrer hovedpersonen i tre livsfaser: den unge, den midaldrende og den ældre Marie. I hver af disse faser fremstår hun på så forskellige måder, at man fristes til at tale om at romanen opdeler hende i tre forskellige personer med både fælles og vidt forskellige træk og reaktionsmønstre. Dette modsvarer af romanens store skift i stilistisk og kompositorisk henseende. I begyndelsen af romanen, mens Marie er ung og smuk og bevæger sig opad i det sociale hierarki, benyttes der lange og adjektivmættede kapitler. I slutningen af romanen, hvor Marie gennem sin sociale deroute er nået til forståelse med sig selv og sin skæbne, benyttes korte og koncise kapitler (en nærmere redegørelse herfor findes i efterskriften til *Fru Marie Grubbe*).

Niels Lyhne har derimod en nærmest udviklingsløs række af tableauer. Den manglende indre sammenhæng i romanen tjener ikke, som i *Fru Marie Grubbe*, til at markere skarpe skift i livsførelse og livsopfattelse. Den manglende indre sammenhæng er derimod i stilistisk og kompositorisk overensstemmelse med Niels' principielle udviklingsløshed. For Marie Grubbe er gentagelserne, dvs. den erotiske tiltrækning udvirket af hendes drifts- eller lystbestemte anlæg (kroppen), radikalt forskellige. For den ubeslutsomt drømmende Niels Lyhne er gentagelserne, dvs. nederlagene, derimod genkomster af det samme på meget lidt forskellige måder.

Netop viljen til at beskæftige sig med nuanceringer af former og mangel på sammenhænge som erklæret poetisk princip lancerer Jacobsen i det tidligere citerede brev til Edvard Brandes. Heri skriver han jo netop, at i fiktionsværker er der aldrig tale om virkelig udvikling, "det er kun en vis fast Form, der Ark for Ark nuanceres rigere og rigere, understreges mer og mer". Der bør lægges vægt på den virkelige udviklingshistorie og det selv med fare for, at "Karaktererne skal synes at mangle Sammenhæng". Jacobsen fortsætter brevet med at uddybe hvad han mener med dette:

(I Virkeligheden er der enkelte Sider i Menneskene, der ikke hænger sammen; hvor skulde ogsaa en saa complex, saa mange Steder fra hentet, uddannet og paavirket Ting som den aandelige Side af et Menneske, være organisk hel). Naturligvis skal der være Sammenhæng i det hele Store, men hvis Bøgerne ikke skal blive hele Conversationslexica for Menneskekundskab maa man stille Fordringer til Publikums Intelligens og ikke ængstelig og omhyggelig trække et rødt Ankertoug igjennem alle en Figurs Stadier og Phaser

(*Fru Marie Grubbe* 222/ej i SV).

Manglen på omhyggelighed og ængstelighed, som Jacobsen her taler for, i beskrivelsen af en figurs stadier og faser er i mange henseender et af Jacobsens helt moderne, for ikke at sige proto-modernistiske, særtræk. Publikums intelligens må udfordres og *derfor* bør der ikke

trækkes et rødt ankertov gennem personbeskrivelserne.

Det er slående, at Jacobsens bemærkninger til Edvard Brandes omhandler den kritiske modtagelse af *Niels Lyhne*. Et af kritikpunkterne, som også blev fremført ved modtagelsen af *Fru Marie Grubbe*, gik netop på den 'uorganiske' beskrivelse af hovedpersonernes udviklinger og de mange usammenføjede tableauer og virvaret af sidepersoner, der lanceres for så igen at forsvinde ubemærket. Jacobsens fremsynede bemærkninger til sin egen episke poetik finder en pendant i Niels Lyhnes (romanens såvel som hovedpersonens) blik på den anden silkestrømpe, den udfoldede: "fladt udbredt, visende sin Form og den røde Syning opad Skaftet". Her viser det sig, at også *formen er artificiel*, den er nemlig tilvirket af en rød syning. Formen på den organisk farvede stærkt artificielle silkestrømpe vises gennem en flad udbredelse eller udfoldning, den er så at sige billedet også på form som sådan, også på den form, der skal nuanceres ark for ark uden en klamren sig til røde ankertove. Men det er ikke alt, formen opstår ikke ud af intet, den er resultatet af røde sammensyninger.

Manglen på røde ankertove erstattes således af røde sammensyninger, hvorved Jacobsens strømpebillede faktisk peger på en ikke ukendt litterær topos, nemlig den stilistiske sammenvævning og adskillelse mellem det kunstige og det naturlige, der som bekendt findes i tidlig græsk litteratur og som i løbet af det 19. århundrede især i fransk litteratur får en ny og heftig drejning i værker af Baudelaire, Nerval og Flaubert. Dertil kommer, at fænomenet 'sammensyning' i sig selv har en litteraturhistorie, nemlig tilbage til rhapsoderne: når de skulle tage over efter hinanden i deres fremførelser af homeriske vers benyttede de sig af 'sang-sammensyninger' (deraf navnet: rhapsodos, af rhaptein: sy, sammenføje og ode: digt, sang).

I Jacobsens poetiske skyden stil, komposition og tematik ind i sig selv og hinanden (indfoldninger) uden *røde* ankertove forudsættes altså en samtidighed af naturlighed ('løvbrun') og artificialitet ('silkestrømpe'), der udbreder eller udfolder en form, hvis *røde* sammensyninger udgør en væsentlig del af den poetiske bestræbelse. Hvor denne røde syning så kan føre hen og hvad formen kan rumme er et spørgsmål, som kun publikums intelligens kan tackle. I den aktuelle sammenhæng fører syningen opad skaftet og ellers ingen steder hen og formen er tom. Skaftet udløser da også et hvidt lineskift ned mod den pludselige gensidige blikudveksling mellem Niels og Edele: endnu et karakteristisk, næsten cinematografisk, skift i såvel stilistisk som kompositionel og tematisk kadence, endnu en sammensyning.

Menneskenatur

Som nævnt er Jacobsen især i dansk sammenhæng blevet opfattet som en mere eller mindre vellykket 'naturalist'. Det skyldes bl.a., at han beskriver sine personer som værende i strid med deres arvelige og naturbestemte forudsætninger og de miljøer, de kommer fra og siden hen færdes i. For ateisten og naturforskeren Jacobsen er menneskenaturen altså ikke en guddommelig størrelse. Det er imidlertid ikke det samme, som mange synes at tro, at Jacobsen uden videre opfatter den menneskelige natur som bestemt udelukkende af naturlig drift eller af darwinistisk artsoprindelse og -kamp. Som det fremgår af det ovenfor bragte brevcitat, opfatter Jacobsen det, han kalder for "den aandelige Side af et Menneske" - det bemærkes at Jacobsen her ikke taler generaliserende om "Mennesket", men medtænker den individuelle forskel: "et Menneske" - som en kompleks, mange steder fra hentet, uddannet og påvirket størrelse, der ganske enkelt ikke hænger sammen. Det ville derfor også være helt forfejlet at anlægge ét synspunkt på hans tekster, der ville generalisere ét bestemt menneske- eller natursyn og én bestemt poetisk læresætning. Tværtimod er hans tekster at sammenligne med det han kalder den åndelige side af et menneske. Den enkelte tekst har sin egen karakter, sin egen form for kompleksitet. Deres elementer er hentet mange forskellige steder fra og er

dannet og påvirket af vidt forskellige forhold. Og så hænger de ganske enkelt ikke sammen. Ikke på en organisk måde, i hvert fald. Men nok på andre måder. De danner sammenhængende forbindelser på kryds og tværs ved aldrig at isolere enkeltelementerne mere fra hinanden end at der også altid er en vis sammensyret kontinuitet imellem dem. Der er ingen tilfældige rifter hverken i silken eller i bladene, ingen masker løber og ingen syninger går op af sig selv.

Det kan der gives mange eksempler på. Her skal blot nævnes et, der tillige er et gennemgående tematisk motiv, nemlig forholdet mellem monstrøs menneskenatur og biologisk indifferens.

Det er karakteristisk for stort set alle Jacobsens hovedpersoner og fortællere at de er, hvad man i darwinistisk sammenhæng ville kalde for monstrøse. De afviger fra givne normer. Mogens er et 'naturmenneske' med en uudgrundelig herkomst. Marie Grubbe trodser enhver form for konventionalitet. Niels Lyhne er uegnet til livet. De overlever på trods. De er monstrøse, fordi de er *fremmedelementer* i de sociale organismer de indgår i. Deres monstrøsitet er bestemt af deres handlinger, som igen har (mindst) to forudsætninger, som går igen i Jacobsens univers: Deres drømme møder en træg, voldsom eller dødbringende modstand fra især den del af verden, der *ikke* er underlagt drømmenes registre: Naturen, kroppen, tiden, døden. Man kan således oprette en gennemgående skelnen eller et skisma i Jacobsens tekster mellem monstrøs menneskenatur og biologisk indifferens. Denne skelnen findes allerede udlagt i et af Jacobsens første forsøg på at samle sine digte til en egentlig digtkreds, nemlig *Hervert Sperring*, og den finder nye poetiske fortolkninger i de allerseneste tekster, "Fra Skitsebogen" og "Doktor Faust". I digtkredsen, der som nævnt består af en række vidt forskellige digte skrevet ved forskellige lejligheder og på forskellige tidspunkter, afbrydes Herveerts storladne og selviscenesættende forestillinger om egen død brat af den faktiske død, i "Fra Skitsebogen" kontrasteres drøm og indifferent natur ved hjælp af firbenets afbrydelse af beskrivelsen af det 'italienske' sceneri med pager, og i "Doktor Faust" sammenvæves døden i livet og livet i døden, sådan at døden kun giver mening i livet for så vidt den medtænkes som et vilkår fremfor at drømmes væk.

Alt dette ekspliciteres i Jacobsens tekster gennem de tidligere omtalte brudte kompositionsprincipper. De synes at hvile på en art kvantespringende forandring snarere end på organicitet. Udviklingen er ikke anorganisk, for der er liv. Det er heller ikke en harmonisk vækst eller udvikling, men derimod stofflige omsætninger af bestemte poetiske kvanter, hvor selve omsætningen foregår i spring fra én tilstand til en anden. Det er altså i måderne at sætte elementerne eller sætstykkerne sammen på, dvs. i sammenstødene og følgelig afstandene mellem enkeltdele, der skabes betydning (jf. den tidligere præsentation af novellerne).

Udviklingerne, forandringerne, er i Jacobsens tekster ikke i første omgang bestemt af subjektive anlæg hos og intentionelle styringer af hovedpersonerne, derimod af objektive eller ydre forandringer i de givne (sociale) miljøer. Organismerne - hovedpersonerne, protagonisterne - reagerer næsten altid erindringsløst på forandringer i de situationer de befinder sig i. Der er ikke tale om en deterministisk arv/miljø-tænkning, men om en forskel mellem det reaktive mønsters kontinuitet og den åndelige udviklings diskontinuitet, hvor ingen af dem er at opfatte som en slags initiale determinanter, som afgør den videre udvikling.

Grundlaget for denne reaktive adfærd er kodet i organismerne i form af visse arveanlæg og bestemte organiseringer af driftsimpulser. Det er imidlertid afgørende, at disse anlæg ikke i sig selv forandres eller udvikles eller forædles eller ødelægges eller lignende. De er for så vidt netop konstante. Hvad der forandres er organismernes - menneskenaturens - mentale dispositioner, det J.P. Jacobsen altså kalder for "den aandelige Side af et Menneske". Grundet udvekslinger med og reaktioner mod vidt forskellige situationer, begivenheder og menneskelige relationer fører det i Jacobsens tekster til lige dele ikke-udvikling: Personerne forbliver udviklingsløst

bundet til et og samme reaktionsmønster, og total forandring: Personernes omgang med verden ændrer sig i takt med uforudsigelige og uafvendelige begivenheder i denne omverden - død, vold, reelle eller inhumane indbrud i en imaginær orden. Organismernes givne anlæg fører til reaktive handlinger, men har ingen formende eller kvalitativ indvirkning på forandringerne, det har kun de afvekslende miljøer. De præsenteres overalt hos Jacobsen som en kæde af inkongruente tilstande, mest elegant demonstreret i "Fra Skitsebogen" og mest præcist formuleret af Marie Grubbe i samtalen med Ludvig Holberg, hvor hun betyder, at hvert menneske lever sit eget liv som det nu kan det under givne omvekslelige forhold, at det ikke er sikkert man kun har én sjæl og at man dør sin egen død uden skyld. Et menneskes åndelige side er kompleks og tilpasningsdygtig på en anden måde end kroppen er det, den tilpasser sig gennem biologisk indifferens. Tilsammen udgør spændingen mellem kompleks ånd og kødelig krop *menneskenaturen*: den uudgrundelige og forskelsbestemte udveksling mellem kroppens langsomme forandring og tankens hurtige og uforudsigelige spring. Det er måske det mest bærende princip i Jacobsens tekster, en litterær naturvidenskab udvirket gennem en række genreeksperimenter, der er lige så monstrøse og afvigende fra enhver given norm som samtlige hovedpersoner og fortællere er det.

Modtagelse

Forfatterskabets reception og efterliv

- [Generelt](#)
- [Specielt](#)
- - [Naturalisme?](#)
 - [Sado-masochisme?](#)
 - [Proto-\(post\)-modernisme?](#)

Generelt

Det er velkendt, at brødrene Brandes delte en vis skepsis over for J.P. Jacobsens tekster, især var Georg Brandes irriteret over de stilistiske udskejelser, den manglende klarhed i anliggende og de efter hans opfattelse ofte noget brudte kompositioner. Allerede i 1869 gik Georg Brandes og J.P. Jacobsen skævt af hinanden - udtrykt i Brandes' irriterede distance til nogle udkast Jacobsen havde fremlagt til vurdering. Senere ændrede Georg Brandes holdning og attitude, han var bl.a. en vigtig faktor i den europæiske udbredelse af kendskabet til Jacobsen, men han overvandt aldrig helt sin grundlæggende skepsis. Edvard Brandes var mindre konfrontativ i sin kritik, men bemærkede bl.a. om "Mogens", at den naturalistiske linieføring i stilistisk henseende ikke var tilstrækkelig gennemført. Brandes-brødrene holdt, ligesom visse andre af den radikalistiske fløj, i vid udstrækning deres skepsis for sig selv, men såvel Jacobsen som publikum anede at den rakte videre end som så. Og på trods af sin skepsis er det faktisk Georg Brandes, der er den første til for alvor at se rækkevidden af det moderne i Jacobsens forfatterskab. Ved genlæsningen af *Fru Marie Grubbe* i forbindelse med udgivelserne af to historiske fremstillinger af Marie Grubbes liv i 1904 bemærker han, at sammenligningen mellem de historiske fremstillinger og Jacobsens litterære anvendelse af Grubbe-stoffet viser *hvor* moderne og eksperimenterende romanen er og at den derfor ikke bør anskues som en historisk roman i et udelukkende naturalistisk perspektiv. Netop det eksperimenterende har været en torn i øjet på store dele af det tyvende århundredes litteraturkritik. Det blev opfattet som en ekstravagance, der var i modstrid med den naturalisme, der, som tidligere nævnt, især i dansk litteraturhistorie partout skal være Jacobsens varemærke par excellence. Jacobsen imødegår imidlertid dette kritiske dogme ved at udfordre publikums intelligens og afvise

koversationsleksika og røde ankertove som poetiske idealer, som det tidligere er blevet påvist med brevet til Edvard Brandes fra marts 1880. Efter denne devise er publikum egentlig ret intelligent, så meget som Jacobsen bliver læst, mens en række af Jacobsens analytikere, især fra samtiden og frem til omkring 1970, har haft store problemer med at mobilisere intelligens til imødekommelse af Jacobsens angivelige mangel på omhyggelighed og ængstelighed i personbeskrivelser og narrativ kohærens. Kritikens ængstelighed drejede sig gennemgående om to forhold. For det første en vis usikkerhed om karakteren af Jacobsens naturalisme. For det andet om Jacobsen ikke var en smule seksuelt afsporet eller kulret.

Specielt

Naturalisme?

Den store bekymring om karakteren af Jacobsens naturalisme ligger Vilhelm Andersen og Paul V. Rubow meget på sinde i deres kritiske fremstillinger af især *Fru Marie Grubbe*. Om *Fru Marie Grubbe* skriver Vilhelm Andersen således i sit lange afsnit om J.P. Jacobsen i *Illustreret dansk Litteraturhistorie IV*, at romanen idealiserer "nedefter, ned imod Menneskedyret, som Naturalismen i det hele har for Skik" (Andersen, 1925, s. 216). Han opfatter imidlertid ikke Jacobsen som en "rettroende Naturalist", idet *Niels Lyhne* går andre veje forstået således, at portrættet af Marie Grubbe ifølge Vilhelm Andersen er inspireret af naturalismens vigtigste frontfigur, Émile Zola, hun repræsenterer et 'menneskedyr', mens *Niels Lyhne* langt hen ad vejen var "varm af [Jacobsens] Selvoplevelse" (smst., s. 221), et manifest for en poesi, der ud af naturalismens fordringer skaber litteratur med "en Lov som i et Værk af Naturen" (s. 223). Adskillige steder følger han imidlertid den kendsgerning, som han slår fast i begyndelsen af Jacobsen-portrættet: "Mellem Hovedforfatterne fra Realismens og Naturalismens Tid er J.P. Jacobsen mistænkeligt nok den eneste Jyde." Den første del af sætningen lancerer utvetydigt Jacobsen som naturalist, mens anden del vel kun kan opfattes som en problematisering af - ja, af hvad: naturalismens mulige storbydekadence? at Jacobsen midt i alt det ekstravagante stilbroderi og den naturalistiske optagethed af 'menneskedyret' trods alt er en *dansk* forfatter?

Dansk er Jacobsen kun med nød og næppe, i hvert fald hvis man skal følge Paul V. Rubows letflydende arrogance i hans stadige forsøg på at overbevise sine læsere om at Jacobsen ikke lever op til sine forbilleder (Rubow, 1972), som først og fremmest er de franske realistister og naturalister á la Zola flankeret af Prosper Mérimées historiske romaner og Gustave Flauberts 'naturalistiske' mesterværk *Madame Bovary* (1856-57) og historiske roman *Salammbó* (1862), begge med kritisk reference til *Fru Marie Grubbe*. Det falder, naturligvis, ingen steder Rubow ind, at det er hans egen 'naturalistiske' målestok, der måske er noget i vejen med.

Den udbredte tvivl, skepsis og forvirring, som Jacobsens romaner og noveller udvirkede i samtiden i henhold til en placering af dem i forhold til romantik, realisme, naturalisme og lignende (se herom i efterskrifterne til udgaverne i *Danske Klassikere*), fejes således fuldstændig af bordet, først høfligt og venligt af Vilhelm Andersen, dernæst med kølig arrogance af Rubow. Derved knæsættes for alvor naturalisme-dogmet i opfattelsen af Jacobsen i den magtfulde afart af dansk litteraturhistorie, der appellerer til undervisningssektoren og opslagsværkernes behov for enkle og overskuelige etiketter fremsat af nogle af yderpunkterne i den særlige danske dannelsesstraditions andedam. Netop denne hårdnakkede konstruktion af et naturalisme-dogme er, som nævnt nogle gange, under kraftig afvikling, men lever også uanfægtet og ligefremt videre i store dele af danskundervisningen på diverse gymnasier og seminarier. Selv tidligere tiders berettigede skelnen mellem 'romantisk naturalisme' og 'zolask naturalisme' synes at være gået i glemmebogen. Men det giver faktisk mening at skelne mellem den Shelley-inspirerede romantiske naturalisme, som Brandes forfægtede i første

udgave af *Hovedstrømninger i det nittende Aarhundredes Literatur* i 1874 mens J.P. Jacobsen arbejdede med Marie-Grubbe-romanen, og så den ti år senere naturalisme-opfattelse som knyttet til Zola. I sit forord til sjette udgave 1923 af *Hovedstrømninger* kommenterer Brandes selv denne skelnen, idet han om sin anvendelse af ordet 'naturalisme' i 1874-udgaven skriver: "Denne benævnelse dannedes af mig et tiår, før Zola indførte den i Frankrig og i en helt forskellig betydning fra den, jeg havde givet den: Kærlighed til naturen" (cit. efter Brandes, 1967). En skelnen, som vel ikke er ligegyldig i vurderingen af den form for naturalisme Jacobsen eventuelt kunne se sig på talefod med i midten af 1870'erne? Og heller ikke ligegyldig set i omfanget og karakteren af den internationale og helt anderledes moderne reception af Jacobsen.

Allerede i 1880'erne og -90'erne forelå Jacobsens hovedtekster i udenlandske, især tyske, oversættelser, hvilket gjorde sit til at han fra 1890'erne og langt frem i det 20. århundrede igen og igen blev fremhævet som hørende til eliten af europæisk litteratur af bl.a. komponisten Arnold Schönberg, litteraturkritikeren Georg Lukács og digterne Stefan George, Rainer Maria Rilke, Thomas Mann, Carl Snoilsky, Sigbjørn Obstfelder, Hugo von Hofmannsthal, Arthur Schnitzler, Stefan Zweig, Gottfried Benn, James Joyce, Ivo Andrić, Herman Hesse, Robert Musil m.fl. Den dag i dag har han, om end mindre synligt, bevaret denne position i den internationale litteraturkritik, fx hos Claudio Magris (Magris, 1998).

Sado-masochisme?

Et andet dogme i den danske Jacobsen-reception er opfattelsen af ham som (skabs)-sadosomochist. Flere er inde på det i hans tackling især af Marie Grubbe-stoffet og i videre forstand Eros-motivet. Synspunktet slår for alvor igennem med Frederik Niensens "algotagni"-analyser i disputatsen *J.P. Jacobsen. Digteren og Mennesket* fra 1953 og fortsættes i moderne narratologisk og psykoanalytisk forklædning i Jørgen Holmgaards *Interieur fra det 19. århundredes borgerlige kultur* (1976), der bærer undertitlen "En analyse af J.P. Jacobsen og hans roman *Fru Marie Grubbe* med udgangspunkt i en teori om den ødipale masochismes oprindelse i den borgerlige familie". Med Torben Kragh Grodals tidstypiske og onani-fikserede portræt af Jacobsens seksuelle ekstravagancer i *Dansk litteraturhistorie* bd. 6 (1984/2000) når dette synspunkt sin klimaks. Sådanne synspunkter på Jacobsen - og litteratur i det hele taget - er næppe gangbar mønt i dag på den officielle litteraturkritiske scene, men lever uanfægtet videre i dele af uddannelsessystemet.

Proto-(post)-modernisme?

I dagens litteraturkritik fremstår Jacobsen ikke længere med nogen form for entydighed som en delvis mislykket naturalist *à la mode* eller som en artistisk sado-masochist i lumre stuer. Opmærksomheden rettes derimod mod det unikke, det særlige, det monstrøse ved Jacobsens *stil*. Mange nutidige digtere lader sig inspirere især af arabeskerne, digtene og skitserne. Man har accepteret at han, som så mange andre, ikke går op i en bestemt tid, et bestemt litteraturpolitisk, -historisk eller -teoretisk synspunkt, en bestemt tekst- eller personlighedsstruktur. Fokus er nu oftere og oftere på det skitseagtige, det flygtige, det komplekse og de røde sammensyninger i hans forfatterskab og i et perspektiv, der oftere og oftere anser Jacobsens forfatterskab som pegende fremad mod vor tid, som moderne eller proto-modernistisk, frem for bagud. En gådefuld og stærkt moderne legering af romantik, historisk realisme, romantisk og zolask naturalisme, symbolisme og dekadence uden andre faste holdepunkter end naturens fantasi og fantasiens natur.

Denne opfattelse af Jacobsen har altså i de første ca. 100 år efter hans død været et sidespor i

dansk litteraturhistorie. I den internationale, navnlig den tyske, reception har det som nævnt været ganske anderledes. Det har det også i det man kunne kalde for den tonale litteraturhistorie (Erslev Andersen, 1998): Fra slutningen af 1800-tallet og frem til i dag er der igen og igen blevet sat musik til tekster af Jacobsen af både kendte og mindre kendte komponister, og ikke blot til hans lyriske digtning, også et tableau fra *Niels Lyhne* er såmænd blevet sat i musik af den engelske komponist Frederick Delius. I denne tonale litteraturhistorie er det særdeles vanskeligt at aftvinge musikken hvad man kunne kalde for 'naturalistiske' toner, derimod er der rigelig med tonal sans for stemninger, senromantik, ironi og modernitet. Men det er en anden historie (Erslev Andersen, 2003).

Tekstoplysninger

Den første tekstkritiske værkudgave er J.P. Jacobsen, *Samlede Værker I-V*. Udgivet paa Grundlag af Digterens efterladte Papirer af Morten Borup. Det danske Sprog- og Litteraturselskab 1924-29. Bortset fra enkelte korrektioner, samt den nysatte tekst, de nye noter og efterskrifter, udgør denne udgave grundlaget for de tre bind Jacobsen i serien *Danske Klassikere: Niels Lyhne* ved Jørn Vosmar 1976. *Fru Marie Grubbe* ved Jørn Erslev Andersen 1989. *Lyrik og prosa* ved Jørn Erslev Andersen, noter i samarbejde med Esther Kielberg, 1993. *Lyrik og prosa* samler for første gang i ét bind et fyldigt udvalg af alle de litteraturgenrer, Jacobsen dyrkede ud over romanerne. Tilsammen udgør disse to udgaver grundlaget for nærværende portræt.

Endvidere bør her nævnes, at Frederik Niensens udgave af J.P. Jacobsen, *Samlede værker*, har en pålidelig tekst, men adskiller sig ellers kun fra Borups udgave ved dels at have mere løse kommentarer og indledninger, dels i bind 5-6 (1973-74) at bringe et veltilrettelagt optryk af breve fra J.P. Jacobsen.

En række af de mange vidt forskellige optryk af Jacobsens værker er ofte enten fejlfyldte, lemfældigt moderniserede eller ligefrem korrumperte og kan derfor ikke anbefales til studiebrug.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi](#)

- [Breve](#)
- [Bibliografier](#)
- [Nyttige antologier med tekster om Jacobsen](#)
- [Enkelte studier](#)

Breve

Breve fra, til og imellem brødrene Brandes er optrykt i Georg og Edvard Brandes: *Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd I-VIII*, DSL 1939-42; vedrørende J.P. Jacobsen se især bind II og III.

J.P. Jacobsen: *Samlede værker* 5-6 1973-74 indeholder breve fra J.P. Jacobsen med indledninger og kommentarer af Frederik Nielsen.

Breve fra J.P. Jacobsen udgivet med forord af Edvard Brandes 1899, 4. udgave 1968.

Kristian Hvidt (udg.): *Et venskab*. En breveksling mellem J.P. Jacobsen og Edvard Brandes,

1988.

Bibliografier

Inge Egede Andersen og Anne Sofie Boesen har udarbejdet en omfattende, nyttig og desværre upubliceret hovedopgave: *Bibliografi over litteratur om J.P. Jacobsen* 1985; kan lånes fra Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek i København.

En fortegnelse over J.P. Jacobsens skrifter på dansk og i oversættelse på germanske og romanske sprog findes i Erik Falsig: *Jens Peter Jacobsen bibliografi*, Danmarks Biblioteksskole 1990.

Aage Jørgensen: <http://www.dlb.dansklf.dk/>

Nyttige antologier med tekster om Jacobsen

J.P. Jacobsens indflydelse i udlandet samt hans forhold til bl.a. musik og billedkunst er behandlet i *J.P. Jacobsens spor*. Tolv afhandlinger udgivet af J.P. Jacobsen-selskabet i hundredåret for forfatterens død ved F.J. Billeskov Jansen 1985.

Uundværlige for indledende studier i receptionshistorierne for *Niels Lyhne* og *Fru Marie Grubbe* er Niels Barfoed (udg.): *Omkring Niels Lyhne* 1970 og Jørgen Ottosen (udg.): *Omkring Fru Marie Grubbe* 1972.

I *Spring*. Tidsskrift for moderne dansk litteratur # 13, 1998 er, med baggrund i et seminar på Lysebu Conferencecenter ved Oslo i anledning af 150-året for J.P. Jacobsens fødsel, samlet en række artikler med bl.a. stilkritiske, dekonstruktive, filosofiske og modernitetskritiske analyser af nogle af hans vigtigste tekster.

Enkelte studier

Litteraturen om J.P. Jacobsen er omfattende og i stadig vækst, således udarbejdes der løbende ofte velgennemførte og perspektivrige specialestudier ved universitetsstudierne i dansk, litteraturvidenskab og litteraturhistorie. De kan i reglen lånes ved henvendelse til de enkelte studiers specialearkiver eller i stigende grad ved elektronisk søgning på studiernes hjemmesider. I det følgende skal blot nævnes nogle nyttige afhandlinger, biografier, artikler og essays, samt referencer for portrættet.

Ludvig Holberg: *Epistler* II, 1748. Udg. 1945 v. F.J. Billeskov Jansen.

Georg Brandes: "H.C. Andersen", i *Illustreret Tidende* (juli), 1869. Optrykt i *Samlede Skrifter* II, 1899.

Herman Bang: "J.P. Jacobsen", i *Realisme og Realister*, 1879.

Edvard Brandes: "J.P. Jacobsen: Mogens og andre Noveller", anmeldelse i *Morgenbladet* 4.6.1882. Optrykt i *Litterære Tendenser*, 1968.

Georg Brandes: "J.P. Jacobsen", i *Det moderne Gjenembruds Mænd*, 1883.

Georg Brandes: "Marie Grubbe endnu engang", i *Politiken* 19.9.1904. Optrykt i *Samlede Skrifter*

J. P. Jacobsen,

XV, 1905.

Vilhelm Andersen: "J.P. Jacobsen", i *Litteraturbilleder 2*, 1907.

Anna Linck: *J.P. Jacobsen. Et Levnedsløb*, 1911. 2. udg. 1926.

Søren Hallar: *Synselementerne i Naturskildringen hos J.P. Jacobsen*, 1921, disputats.

Georg Brandes: *Hovedstrømninger i det nittende Århundredes Litteratur* bd. IV, 5. gennemsete udgave, 1923. Moderniseret genoptr. 1967 ved Iver Jespersen.

Vilhelm Andersen: "J.P. Jacobsen", i *Illustreret dansk Litteraturhistorie IV*, 1925.

Betty Heimann: *Darstellung der Frau bei J.P. Jacobsen*, Hamburg 1932.

Brita Tigerschiöld: *J.P. Jacobsen och hans roman Niels Lyhne*, Göteborg 1945, disputats.

Carl Burchardt: *J.P. Jacobsen og andre essays*, Oslo 1947.

Aage Knudsen: *J.P. Jacobsen i hans Digtning*, 1950.

Frederik Nielsen: *J.P. Jacobsen. Digteren og Mennesket*, 1953, disputats. 3. udg. i 2 bind 1968, I: Mennesket, II: Digteren.

Frédéric Durand: *Jens Peter Jacobsen ou la gravitation d'une solitude*, Paris 1955. Genudgivet 1968.

Sven Møller Kristensen: *Impressionismen i dansk prosa 1870-1900*, 2. rev. udg. 1955.

Oluf Friis: "J.P. Jacobsens Michelangelo-Arabesk", i *Festskrift til Paul V. Rubow*, 1956.

Johan Fjord Jensen: *Turgenjev i dansk åndsliv. Studier i dansk romankunst 1870-1900*, 1961, med kapitel om Turgenjavs indflydelse på Jacobsen. Delvis optr. i Niels Barfoed (red.): *Omkring Niels Lyhne*, 1970.

Torben Brostrøm: "Arabesker", i *Labyrint og Arabesk*, 1967.

Jørgen Ottosen: *J.P. Jacobsens "Mogens"*, 1968.

Knud Wentzel: "J.P. Jacobsen. En hank til en virkelighed", i *Den erindrende Faun*, red. Aage Henriksen m.fl., 1968. Om bl.a. *Hververt Sperring* og Michelangelo-arabesken.

Poul Borum: "Jacobsen mellem Mallarmé og Rimbaud", i Thomas Bredsdorff (red.): *Danske digtanalyser*, 1969.

Jørgen Holmgaard: "Den nådeløse idealitet", i *Analyser af dansk kortprosa I*, red. Jørgen Dines Johansen, 1971, om "Pesten i Bergamo".

Jørgen Holmgaard: "Den 'forsvundne' produktivitet. Om J.P. Jacobsens 'Niels Lyhne'", i J. Holmgaard (red.): *Tekstanalyser. Ideologikritiske tekster*, 1971.

Finn Stein Larsen: "Det æstetiske reptil", i *Prosaens mønstre*, 1971, om "Fra Skitsebogen".

Peer E. Sørensen: "Fascinationens overvindelse. Et essay omkring J.P. Jacobsen og det moderne gennembrud", i *Kritik # 20*, 1971.

J. P. Jacobsen,

Horst Nägele: *J.P. Jacobsen*, Stuttgart 1973.

Bernhard Glienke: *Jens Peter Jacobsens lyrische Dichtung. Ein Beitrag zur Geschichte der modernen Poesie*, Neumünster 1975.

Jørgen Moestrup (udg.): *Eros og døden. Et J.P. Jacobsen-udvalg*, 1975.

Jørgen Holmgaard: *Interieur fra det 19. århundredes borgerlige kultur*, 1976, om *Fru Marie Grubbe*.

Peer E. Sørensen: "Den æstetiske abstraktion", i *Analyser af dansk lyrik* 1, red. Per Olsen, 1976, om Michelangelo-arabesken.

Klaus Bohnen: "*Niels Lyhne* in Deutschland. Unveröffentlichter Briefwechsel zwischen Georg Brandes und Theodor Wolff", i: *skandinavistik* vol. 9 # 1, 1979.

Niels Lyhne Jensen: *Jens Peter Jacobsen*, Boston 1980.

Bernhard Glienke: "Jens Peter Jacobsen", i *Dansk Biografisk Leksikon* bind 7 (3. udg.), 1981.

Klaus Bohnen: udgivelse af *J.P. Jacobsen: Niels Lyhne* (oversat af Marie Broch) med en præsentation af receptionen, Stuttgart 1984.

Jørn Vosmar: *J.P. Jacobsens digtning*, 1984, disputats.

Klaus Bohnen: "Ein literarisches 'Muster' für Thomas Mann. J.P. Jacobsens "Niels Lyhne" und "Der kleine Herr Friedemann"", i Roger Goffin et al. (red.): *Litterature et Culture Allemandes. Hommages à Henri Plard*, Bruxelles 1985.

Niels Egebak: "Digtning og psykoanalyse", i *Læs* # 2, 3. årg. Nordisk Institut, Aarhus Universitet, 1985.

Jørn Erslev Andersen (red.): *Læs* 3. årgang # 2: temanummer med oppositioner mv. fra Jørn Vosmars disputatsforsvar: *J.P. Jacobsens digtning* (1984), Nordisk Institut, Aarhus Universitet, 1985, bidrag af Jørn Erslev Andersen, Johan Fjord Jensen, Mogens Pahuus, Svend Erik Larsen, Niels Egebak, Jørn Vosmar, samt resumé af disputatsen.

Torben Kragh Grodal: "Stilaristokratisme i en grundertid" og "Jacobsen - byfrigørelse og dødsmerket provins", *Dansk litteraturhistorie* bd. 6, 1985. Genoptrykt 2000.

Mogens Pahuus: *J.P. Jacobsen - en eksistentiel analyse af hans forfatterskab*, 1986.

Jørn Vosmar: "Efterskrift", i Jacobsen: *Niels Lyhne, Danske Klassikere*, 1986.

Jørn Erslev Andersen: "Dryssende roser - om spor i J.P. Jacobsens skrift", i *Kritik* 81, 1987. Også i Jørn Erslev Andersen: *Dryssende roser. Essays om digtning og filosofi*, 1988.

Bengt Algot Sørensen: "Rilkes Bild von Jens Peter Jacobsen", i G.W. Weber (red.), *Idee · Gestalt · Geschichte - Festschrift Klaus von See*, Frankfurt/M 1988.

Klaus Bohnen: "Faszination und Verfall des Authentischen", i *Thomas Mann Jahrbuch* # 1, 1988.

Jørn Erslev Andersen: "Efterskrift", i Jacobsen: *Fru Marie Grubbe, Danske Klassikere*, 1989.

J. P. Jacobsen,

Bengt Algot Sørensen: *Jens Peter Jacobsen*, München 1990.

Bernhard Glienke (udg.): *Expeditionen in die Moderne*, Münster 1991.

Anders Østergaard (red.): *Skud - tekstanalysen i dag*, 1992, fem analyser af "Et Skud i Taagen" ved Erik A. Nielsen, Søren Schou, Christian Grambye/Harly Sonne, Charlotte Engberg, Jan Rosiek.

Frits Andersen: "Art, natur og diskurs hos J.P. Jacobsen", i *Kritik* # 103, 1993.

Jørn Erslev Andersen: "Efterskrift", i Jacobsen: *Lyrik og prosa, Danske Klassikere*, 1993.

Erik Østerud: "J.P. Jacobsen som natur- og kropsallegoriker", i *Kultur & Klasse* # 73, 1993, om "Et Skud i Taagen".

Asger Ousager: "Der Neuplatonismus Jens Peter Jacobsens", i *Orbis Litterarum* # 49, 1994.

Jørn Erslev Andersen: "Marie Grubbe in Danish Literature", i *Danish Literary Magazine* # 8, 1995. Også i *Newsletter of the Danish American Heritage Society* # 38, Oregon 1996.

Jørn Erslev Andersen: "En genrerytter. Marie Grubbe i dansk litteratur", i *Bogens verden* # 4, årgang 77, 1995.

Erik Østerud: "Naturens store bok hos J.P. Jacobsen", i *Edda* # 2, 1995, om "Doktor Faust".

Jørn Erslev Andersen: "J.P. Jacobsens atomer", i *CfK-Nyt*, Center for Kulturforskning, Aarhus Universitet, 1996. Også i Jørn Erslev Andersen: *Værkelighed. Essays om dansk litteratur*, 2003 (a).

Erik Østerud: "Jakten på naturens gåte", i *Ny Poetik* # 6, 1996, om "Mogens".

Steffen Arndal, "'Illusionistische Kunst'. Zur Jacobsen-Rezeption Robert Musils", i: *Orbis Litterarum* # 53, 1998.

Kjersti Bale: "Melankolske konstellationer. J.P. Jacobsen, *Fru Marie Grubbe*", i *Spring* # 13, 1998.

Poul Bager: "En Uendelighed udadtil og indad. Om J.P. Jacobsens erosopfattelse", i *Spring* # 13, 1998.

Jørn Erslev Andersen: "Skovduen, Irmelin Rose, Fennimore og Gerda - strejftog i J.P. Jacobsens tonale litteraturhistorie", i *Standart* vol 12 # 4, 1998.

Jørn Erslev Andersen: "J.P. Jacobsen, kompositorisk heterogenitet og poetisk tænkning", i *Spring. Tidsskrift for moderne litteratur* # 13, 1998. Også i *Værkelighed. Essays om dansk litteratur*, 2003 (a).

Carsten Madsen: "Den fragmenterede betydning. J.P. Jacobsens Michelangelo-arabesk", i *Spring* # 13, 1998.

Claudio Magris: "Nihilisme og melankoli. Jens Peter Jacobsens Niels Lyhne", i *Spring* # 13, 1998.

Jesper Pihl: "Den moderne tilstand", i *Spring* # 13, 1998.

Søren Sørensen: "J.P. Jacobsen og kvinderne", i *Spring* # 13, 1998, om Anna Michelsen.

J. P. Jacobsen,

Erik Østerud: "Symbol og allegori. En læsning af novellerne 'Mogens', 'Pesten i Bergamo' og 'Der burde have været Roser'", i *Spring* # 13, 1998.

Marie-Louise Svane: *Prospekt af Gardasøen. Beskrivelse, stil og bio-poetik hos J.P. Jacobsen*, Arbejdsblad. Institut for Litteraturvidenskab # 63, Københavns Universitet (16 s.), 1999.

Franz Michaelis: "Fluktuationer i fortælleperspektivet", *Synsvinkler* # 26, Syddansk Universitet, 2000, om "Der burde have været Roser".

Jørn Erslev Andersen: "Busts of Silenus - tradition and modernity in Rabelais and Jacobsen", i Huang, Simonsen, Thomsen (red.): *Reinventions of the Novel. History and Aesthetics of a Protean Genre*, Amsterdam etc. 2002.

Jørn Erslev Andersen (a): *Værkelighed. Essays om dansk litteratur*, 2003.

Jørn Erslev Andersen (b): *J.P. Jacobsens litteraturhistorier*, 2003.

Jørn Erslev Andersen

f. 1953, lektor, lic.phil., Institut for Litteraturhistorie, Aarhus Universitet.

Ophold i Hölderlin-Wohnung, Bad Homburg, august 1996. Frikøbt til forskningsprojekt, Center for Kulturforskning, Aarhus Universitet, 1996-2000. Fra januar til juni 2003 Fulbright Visiting Professor v. Dpt. of German, Scandinavian and Dutch, University of Minnesota, Minneapolis.

Har udgivet en række litteraturvidenskabelige og -historiske artikler og bøger i ind- og udland, bl.a. *Dryssende roser. Essays om digtning og filosofi* (Århus, 1988) og *Poetik & Fragment. Hölderlin-Studien* (Würzburg, 1997).

Udgiver i 2003 *Værkelighed. Essays om dansk litteratur* og *J.P. Jacobsens litteraturhistorier* (begge Gads Forlag, Kbh.).